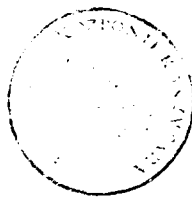

54686

54686

1978 BKT 1 1

C O M M E N T A T I O N E S

H I S T O R I C O - H A G I O G R A P H I C A E

H U N G A R I C E S C R I P T A E S U M M A R I I S L A T I N I S A D O R N A T A E ,

Q U A S E D E N D A S C U R A V I T

S A M U E L S Z Á D E C Z K Y - K A R D O S S

S z e g e d

1 9 7 8

ACTA UNIVERSITATIS DE ATTILA JÓZSEF NOMINATAE

ACTA ANTIQUA ET ARCHAEOLOGICA

SUPPLEMENTUM I.

SZEGED
HUNGARIA
1978

Redigunt

S. SZÁDECZKY-KARDOSS et E. MARÓTI

ACTA UNIVERSITATIS DE ATTILA JÓZSEF NOMINATAE

ACTA ANTIQUA ET ARCHAEOLOGICA

SUPPLEMENTUM I.

OPUSCULA BYZANTINA

V.

COMMENTATIONES
HISTORICO—HAGIOGRAPHICAE
HUNGARICE SCRIPTAE SUMMARIIS
LATINIS ADORNATAE,

QUAS EDENDAS CURAVIT
SAMUEL SZÁDECZKY-KARDOSS

SZEGED

1978

T A R T A L O M J E G Y Z É K — A R G U M E N T U M

SZERKESZTŐI ELŐSZÓ AZ "ACTA ANTIQUA ET ARCHAEOLOGICA"	
ELSŐ KIEGÉSZÍTŐ FÜZETÉHEZ	5
PRAEFATIO	5
Olajos Teréz	
THEOPHYLAKTOS SIMOKATTÉS SZENT GOLINDUCHRÓL	
SZÓLÓ ELBESZÉLÉSÉNEK FORRÁSA	7-36
Teresia Olajos	
QUO EX FONTE THEOPHYLACTUS SIMOCATTA NARRATIONEM	
DE SANCTA GOLINDUCH HAUSERIT	37-38
Szádeczky-Kardoss Samu	
KIADATLAN PROLÓGUS A KONSTANTINÁPOLYT AZ AVAR-PERZSA	
OSTROMTÓL MEGSZABADÍTÓ MÁRIA CSODÁJÁNAK AZ	
ELBESZÉLÉSÉHEZ	39-48
Samuel Szádeczky-Kardoss	
PROLOGUS IN NARRATIONEM DE MIRACULO MARIAE LIBERATRICIS	
CONSTANTINOPOLIS AB AVARIS ET PERSIS OPPUGNATAE	49-52
Csillik Éva	
SZENT DEMETER CSODÁI ELSŐ KÖNYVE TIZENKETTEDIK	
FEJEZETÉNEK A KÉZIRATAIRÓL	53-60
Eva Csillik	
DE CODICIBUS CAPITIS XII. LIBRI PRIMI	
MIRACULORUM SANCTI DEMETRII	61-71

SZERKESZTŐI ELŐSZÓ AZ "ACTA ANTIQUA
ET ARCHAEOLOGICA" ELSŐ KIEGÉSZÍTŐ
FÜZETÉHEZ

Az "Acta Antiqua et Archaeologica" kötetei az utolsó másfél évtizedben mindig - azelőtt is csekély kivétellel - vagy a világnyelvek valamelyikén jelentek meg, vagy a bennük foglalt magyar tanulmány teljes szövegét tartalmazták idegen nyelven is. Ezt a gyakorlatot minden ezután kiadandó kötet /"tomus"/ esetében is fenn kívánjuk tartani.

Ugyanakkor jelentkezett az igénye annak, hogy alkalomadtán magyarul is publikáljunk kiadványsorozatunkban hol idegen nyelvű tartalmi összefoglalással, hol anélkül. Ezt a célt hivatott szolgálni egy-egy kiegészítő füzet /"supplementum"/. Az első ilyen itt bocsátjuk közre.

Szeged, 1978 szeptember 1.

A SZERKESZTŐK

P R A E F A T I O

T o m i seriei studiorum, quae sub titulo "Acta Antiqua et Archaeologica" eduntur, sermone Latino aut Germanico aut Francogallico aut Britannico conscripti supremis quindecim annis prodibant et ita posthac prodibunt.

S u p p l e m e n t a eiusdem seriei, quorum primum nunc emittimus, Hungarice scripta prelo traduntur. Summaria alia lingua confecta nonnunquam adduntur.

In civitate Szeged
Kalendis Septembribus a. MCMLXXVIII.

EDITORES

Olajos Teréz

THEOPHYLAKTOS SIMOKATTÉS

SZENT GOLINDUCHRÓL SZÓLÓ ELBESZÉLÉSÉNEK FORRÁSA

Theophylaktos Simokattés Maurikios császár koráról szóló történeti művében¹ /V 12/ megemlékezik Golinduchról, aki előkelő perzsa nő létére a Sāsānida birodalomban keresztény hitre tért és ezért vértanuságot szenvedett. A számomra hozzáférhető szakirodalomban eddig nem került behatóbb vizsgálat alá a kérdés, milyen kutfőből meritett anyagot szóban forgó elbeszélésehez a nagy bizánci historikus. Ennek a forráskritikai problémának a megoldását kísérem meg az alábbiakban.

a/ Mit írhatott Ióánnés Epiphaneus Golinduchról?

Miután Chosroés uralmának kalandos kezdetét elmondotta /IV 7,1-V 11,9 pp.161,28-210,7/, a kereszténnyé lett s a nagykirállyal egyidőben a bizánci birodalomban tartózkodó perzsa mártírnő, Golinduch történetére tér ki röviden Theophylaktos Simokattés /V 12,1-13 p. 210,8-212,5/, hogy aztán a következő két caputban Chosroés kereszténybarátságának bizonyítékát, Sergios vértanunak felajánlott ajándékait s azok dedikációs szövegét közölje szó szerint /V 13,1-14,12 p.212,7-216,5/. Az elbeszélés azonos sorrendjét² találjuk Euagrios egyháztörténetében is: VI 17-19 /p. 233,31-235,4/ Chosroés sorsáról, VI 20 /p. 235,5-9/ Golinduchról szól s végül VI 21 /p. 235,10-238,16/ Chosroés ex-votoit közli.³

Mint más munkámban kimutatni igyekszem,⁴ Euagrios egyháztörténetét Theophylaktos Simokattés nem használta forrásul. Az anyagcsoportosítás azonos sorrendjét ezen a ponton minden bizonnyal az magyarázza, hogy egyfelől Euagrios ismerte s bizonyára helyenként felhasználta Ióánnés Epiphaneus Chosroés

római földre meneküléséről és győztes hazatéréséről irt monográfiáját,⁵ másfelől az epiphaniai historikusnak e ma már csak erősen megcsonkulva fennmaradt művét használta főforrásául Theophylaktos⁶. Szinte magától adódik a feltevés, miszerint Golinduchról Simokattés előképe, Ióannés műve is szólt és pedig az elbeszélés menetének ugyanazon pontján, ahol Euagrios és Theophylaktos.

Annak azonban, hogy Ióannést tekintsük a theophylaktosi Golinduch-életrajz forrásának, ellene látszik szólni az a tény, hogy Euagriosnál semmitmondóan rövid tudósítás szól csak a perzsa mártírról: ἴδιε καὶ Γολιανδοῦχ μάρτυς τῶσα παρ' ἡμῶν ἦν, ἢ διὰ πολλῶν μὲν κόνων τὸ μαρτυρεῖον διενέγκασα, τῶν μὲν μόνων περὶ αὐτὴν ἀκτιζομένων, μεγάλων δὲ τεραστίων ἐργάτης γενομένη /VI 20 p.235,5-8/. Holott ha a részletes theophylaktosi elbeszélés anyaga meglelt volna Ióannés monográfiájában, úgy az e munkát ismerő Euagrios bizonyára kapva-kapott volna ezen az egyháztörténetíró számára különösen hálás témán s maga is kiadósabban szólott volna róla.⁷

Az elmondottak után és Theophylaktos szövegének vizsgálata alapján arra következtethetünk, hogy Simokattés Ióannésnél az euagriosihoz hasonló rövidke híradást talált csupán a csodatévő perzsa vértanu bizánci földre érkezéséről, amely Chosroés ott tartózkodása idejével esett egybe.⁸ Nagy a valószínűsége annak, hogy a Golinduch-életrajzot bevezető mondat Theophylaktosnál⁹ éppen erre a Ióannési híradásra megy vissza s ezt az utalásszerű rövid közlést aztán Simokattés más forrás alapján kibővítette. Feltételezhető, hogy az elbeszélés legelején álló λόγος /210,8/¹⁰ s a valamivel lejjebb szereplő διήγησις /210,12/ szó voltaképpen historikusunk két forrására, a Ióannési híradásra és egy másik szerző részletesebb

Golinduch-életrajzára utal.

b/ A Golinduchról szóló források

Golinduchról az első életrajzot röviddel a vértanu 591. július 13-án¹¹ Hierapolisban¹² bekövetkezett halála után¹³ Stephanos, Hierapolis püspöke írta,¹⁴ amint erről Euagrius művének 593-594 táján írt fejezetében /VI 20/ tudósít: ἤσ τὸν βίον ἀνέγραψε Στέφανος ὁ πρότερος ἐπίσκοπος τῆς Ἱεραπολιτικῆν /p. 235,8-9/. Az egyháztörténetíró azonban nem ad részletes elbeszélést Golinduchról, ami arra utal, hogy 593-594 táján Euagrius csak másodkézből tudott a stephanosi Golinduch-életrajz létezéséről, de nem olvasta, nem használta azt.¹⁵

Theophylaktos elbeszélésén kívül Golinduch életéről a következő források¹⁶ maradtak ránk: Eustratios¹⁷ részletes Golinduch-vitája¹⁸ valószínűleg Maurikios császár 602 novemberében történt bukása előtti időből,¹⁹ a VII. század utolsó negyedében író Iohannes nikiui püspök sommás utalásai a perzsa mártír történetére görögből arabra s arabról koptra fordított krónikájában,²⁰ az 1256-1317 között élt Niképhoros Kallistos Xanthopoulos²¹ egyháztörténetében a XVIII. könyv 25. fejezete²² és végül egy névtelenül hagyományozott gruz nyelvű életrajz.²³

c/ Eustratios Golinduch-életrajza lehetett-e

Theophylaktos forrása?

A Golinduchról szóló források kritikájával, az irodalmi tradíció kérdéseivel a szakirodalomban mindössze két munka foglalkozik. Időrendben az első P. Peeters "Sainte Golindouch, martyre perse" című cikke az Analecta Bollandiana 62. kötetében /1944 p.74-125/. A szerző a gruz nyelvű vita kivételével valamennyi fent említett művet bevonta vizsgálódásai körébe, amely-

nek középpontjában az Eustratios-féle Golinduch-életrajz áll.

Meggyőzőnek látszik Peeters hipotézise,²⁴ miszerint a Maurikios császárt és a maurikiosai politikát dicsőítő²⁵ hagiografikus mű Phókas idején aligha örvendhetett nagy publicitásnak s csak a 620-as években, Hérakleios aktív perzsa politikája és győztes hadjáratai idején válhatott időszerűvé és közismertté.²⁶

Ugyanilyen plauzibilisnak látszik első pillanatra Peetersnek az a feltevése is,²⁷ miszerint a 620-as évek táján ismertté váló Eustratios-féle Golinduch-életrajzot, illetve annak egy rövidített változatát²⁸ használta forrásul Theophylaktos. Ez a nézet azonban Eustratios és Theophylaktos szövegének gondos összevetése után tarthatatlannak bizonyul.

Ugyanis nemcsak jelentősen rövidebb az elbeszélés Theophylaktosnál mint Eustratiosnál²⁹ és nemcsak az események sorrendje gyökeresen más a két szerzőnél,³⁰ hanem az eustratios-i műből teljességgel hiányzó adatokat és motívumokat is találunk Símokattés elbeszélésében. Így például historikusunk közli, hogy Golinduch első látomása étkezés közben történt,³¹ s leírja az eksztázis külső megnyilvánulásait /p. 210,17-21/. Theophylaktos elmondja, hogy a mártír második eksztázisakor az angyal megjósolta férje halálát, ami persze hamarosan be is következett /p. 211,10-12/,³² s ezután Nisibisben ismerkedett meg a keresztény hit dogmáival /p. 211,12-16/.³³ Mindez hiányzik Eustratiosból. Sőt a két verzió között kifejezett ellentmondások is mutatkoznak. Eustratios szerint Golinduchot megkeresztelkedése után férje árulta be a nagykirálynál /§ 7 p.155,17-20 vö. § 6/,³⁴ Theophylaktos szerint viszont a mártír csak férje előre megjósolt halála után lett keresztényé s természetesen nem a házastárs feljelentése révén szereztek tudomást a mágusok arról, hogy az előkelő perzsa asszony elhagyta ősei hitét /p. 211,11-16/.³⁵

Míg Eustratiosnál a Nisibis és Daras között épült Sergios szentélyben ért véget a mártir élete /§ 24-25 p.171-173/, addig Theophylaktos sommás utalásából arra következtethetünk, hogy Golinduch Hierapolisban halt meg.³⁶ Hiába keresünk a két szöveg között nyelvi egyezéseket is. Néhány e témakörben egészen közönséges szón kívül, nint amilyenek az εὐχῆ , az ἔκστασις vagy a Krisztus szenvedéseinek jeruzsálemi helyeire utaló καθήματα, nem találunk Eustratiosnál és Theophylaktosnál egyaránt szereplő kifejezéseket. A két életrajz között meglevő kétségtelen egyezések³⁷ nyilvánvalóan abból fakadnak, hogy a különböző Golinduchról szóló hagyományok bizonyos pontokon szükségképpen ugyanazt mondták el.

Biztosnak látszik tehát az, hogy Eustratios műve nem lehetett Theophylaktos Simokattés előképe s az utóbbinak a Golinduch életére vonatkozó részleteket máshonnan kellett vennie.

d/ A stephanosi hagyományt őrző gruz nyelvű

Golinduch-életrajz és Theophylaktos

Peeters a Golinduchra vonatkozó hagyomány két ágát tettelezte fel:³⁸

a/ az elveszett Stephanos-féle életrajzra megy vissza

Nikiui Iohannes chronogr. c.96 és

Niképhoros Kallistos Xanthopoulos, h.e. XVIII 25;

b/ Eustratios művére ill. annak rövidített változatára épül

Theophylaktos Simokattés hist. V 12.

Mint feljebb erről szó volt, számunkra elfogadhatatlan az a nézet, amely szerint Thophylaktos hist. V 12 forrása az eustratioszi mű. A következő lépés ezután a közvetve vagy közvetlenül a stephanosi életrajzhoz kapcsolódó műveknek és Theophylaktos elbeszélésének az összevetése.

G.Garitte "La passion géorgienne de Sainte Golindouch" című cikke,³⁹ illetve az abban közölt latin fordítás⁴⁰ révén vált hozzáférhetővé a Golinduch-életrajz gruz verziója,⁴¹ amelyet a X/XI. századforduló táján másolt ivironi /athosi/ 57-es és az ugyancsak a XI. század első negyedéből származó tbiliszi A 95-ös kódexek őriznek.⁴² G.Garitte alapos elemzés, mindenekelőtt pedig a gruz életrajz és Eustratios művének gondos összevetése nyomán arra a következtetésre jutott, hogy Peetersnek a gruz passio közelebbi ismerete nélkül megkockáztatott feltevésével⁴³ ellentétben az orientalis vita nem a görög életrajz fordítása, hanem Stephanos művének az átültetése: "le texte représenté par la version géorgienne ne peut être que l'ouvrage même de Stéphane, l'évêque d'Hierapolis".⁴⁴ Peeters⁴⁵ és Garitte⁴⁶ feltételezi, hogy Stephanos szírián írta művét, és mivel a gruz verzió stílusa és nyelvhasználata arra mutat, hogy éppen szír nyelvű szövegből fordították,⁴⁷ megalapozottnak látszik Garrittenak az a véleménye, hogy Golinduch gruz életrajza a legkorábbi és legautentikusabb⁴⁸ műnek, a kortárs és szemtanu Stephanos által írt vitának közvetlen s az eredetit általában hiven követő fordítása.⁴⁹ Hogy a gruz verzió semmiképpen sem Eustratiosra épült, ezt egyértelműen bizonyítják a kaukázusi életrajznak azok a mozzanatai, amelyeknek nyoma sincs az eustratioszi elbeszélésben.⁵⁰

A stephanosi Golinduch-életrajzhoz legközelebb álló gruz változatnak és Theophylaktos Simokattés elbeszélésének az összevetéséből világos, hogy Simokattés előadásának egyetlen részlete sem mond ellent a névtelen gruz passió adatainak, és a theophylaktosi történetnek lényegében minden mozzanata⁵¹ fellelhető az anonim hagiografikus műben.⁵²

Theophylaktos Simokattés

hist. V 12.

1./ τέκεται ... αὐτὴ ἐκ τῆς Βαβυλωνίας, μάγου δὲ τοῦ γένους αὐτῆς· πατὴρ δὲ τῶν ἐπιφανῶν σατραπευδῶν ἐφορολογεῖτο τὸ Περσικόν ⁵³... ἐς γάμον ἀνδρὶ τῶν ἐπισήμων ἐκδίδωσιν /p. 210, 13-17/.

2./ συνεστιωμένη ⁵⁴... γεγονέναι κέρετος ... τὰς αἰσθήσεις πολλῶ ὑστερον ἐπανήκειν πῶς ἐς αὐτήν ... /p. 210, 17-22/.

3./ "μεγάλαις καὶ ἐν οὐδαί τεθεάμαι ἐναποκειμένας πολυάς, μεγάλων τε ἀγαθῶν πρεσβευομένην τρυφήν τοῖς τὸν μέγιστον προσκυνοῦσαι θεῶν, ὃν δὴ Χριστιανοὶ θρησκέουσιν ..." /p. 210, 22-26/. ⁵⁵

A gruz nyelvű vita Garitte

latin fordításában:

/Gulanducht/.... genere Persa, quae propria erat Chosrois regis Persarum... habuit maritum magorum principem /II 1-2 vö. VI 2, VIII 3/.

Sancta autem fuit in admiratione tres dies /III 4/, vö. Post tres dies recepit mentem suam /IV 1/.

Sancta... vidit augelum Domini qui ostendebat ei loca duo: unus locus erat tenebrarum, in quo erat multitudo hominum peccatorum, et unus locus erat lucidus, in quo erant homines iusti. Respondit sancta Gulanducht et dixit angelo: "Domine, quis est locus hic tenebrarum in quo cruciantur homines multi?" Dixit ei angelus: "Hi sunt primi tui cognati, qui idola colebant... hi sunt cultores Dei... et qui baptizati sunt in nomine domini nostri Iesu Christi" /III 4-6 vö. IV 3/.

- 4./ ἔλεξε τᾶδε ... ὁ μὲν οὖν ἐκεῖ- Narrabat marito suo revelatio-
νης γαμέτης ἐξεμυκτηρίζε τοῦ γυ- nem... maritus autem succensus
ναίου τὰ ῥήματα, ὅτε δὲ που ἐδραῖ- et dixit ei cum iracundia: "Ut
αν αὐτῆς τὴν διάνοιαν πρὸς τὴν te spectro, in corde habes fidem
τῆς θρησκείας μετᾶθεσιν κατενδη- christianorum, et per illam
σεν, σφρονύζειν ἐδοκεῖ ῥαπέζων istam revelationem vidisti"
... /p. 210, 22; 26-211, 4/. /IV 1-2/.
- 5./ ἡ μὲν οὖν τῇ θεῶ ἔρωτι πτερω- Sancta autem deinceps non am-
θεῖσα τὸν νοῦν, τὰ ὡτὰ που καταβύ- plius ascendit in cubile mariti
ουσα, ταῦς αὔραις διαχεῖσθαι τοῦς sui. Et deinde rursus interro-
λόγους παρεῖχετο /p. 211, 4-6/. gabat captivos de christianis-
mo... /IV 2-4/.
- 6./ γίνεται τοῖνον τῇ γυναίκα καὶ Sanctae autem iterum et deinde
ἑτέρας θείας κρείττονος ἐπιφοιτή- etiam tertium manifestatus est
σεως ἑλλαμψις· ἄγγελος γὰρ ἐφειστή- angelus Domini et ei dixit: ...
κει αὐτῇ ... καὶ πάλιν ... αὐτῇ ... "Ecce rex demittit eum in
... τὴν τῶν φθασάντων θείαν ἐδεύκνουε certamen et ibi morietur; tu
προηγδρευεῖ τε καὶ ... τοῦ συνευνεύ- autem ne amplius tardes bapti-
του θάνατον /p. 211, 6-11/. zari et christiana fieri" /IV
5-6/.
- 7./ Ὁ μὲν οὖν τοῦ γυναικοῦ γαμέτης ... post abitum mariti sui...
καταβεί τὸν βίον κατὰ τὴν τοῦ audivit quoniam in certamine
ἀγγέλου προαναγδρευσιν, τὸ δὲ γυναι- occisus est ... quarebat festi-
ον τὴν βαβυλωνίαν καταλιπόν πρὸς nantem ut baptizaretur... de-
τὴν Νέσιβιν ⁵⁶ γίνεται ... μυεῖται liberavit ut apud suas tribus
γοῦν παρ' αὐτῶν ταῦτα δὴ τὰ τῶν iret... et ivit illa ad chri-
Χριστιανῶν θεῖα δυντῶς καὶ ἀκέρρητα stianorum sacerdotes... et ora-
δόγματα /p. 211, 11-16/. bat illos... ut festinanter
dignam facerent illam baptismo.
Sacerdotes... baptizaverunt eam

..... /V 1-3 v8. VI 3/.

8./ ... τοῖς μᾶγους ⁵⁷ τοῦτο
κατέδηλον γέγονεν /p.211, 17/.

Post multum tempus baptismi
sanctae, certior factus est
rex de illa et omnibus cognati-
tis eius... hoc ut manifestatum
est sanctae... /VI 1-2/.

9./ /μᾶγοι/ ἐς ἀναζητήσιον γίνον-
ται τοῦ γυναικοῦ. ἤκον γοῦν εἰς τὴν
Νίσιβιν, ⁵⁸ καὶ τὰ μὲν πρεσβύτερα
τῆς ἀξιόσεως ἐν κολακείαις αὐτοῦς
παρεσκεύαστο ..... /p. 211, 17-21/.

...succensuit rex valde de il-
la et misit duos ex optimati-
bus... sancta autem dixit iis...
"Ne fiat mihi, renegare regem
Iesum Christum..." rex autem...
misit ad eam iterum et tertium
et eam monuit: "Sic velis re-
negare baptismum, et sciunt
dei mei, ducam te uxorem meam...
/VI 2-4/.

10./ Ἐκεῖ δὲ νεκρῶνται, καὶ ὁ
λόγος αὐτοῦς ἀδρανῆς, ἐν εἰρ-
κτῆ σκληρῆ τὸ γυναικοῦ χροῶν
πολλῆ κατακλείουσιν /p. 211,
21-22/.

Rex autem... succensuit de bea-
ta et iussit ... collare fer-
reum grave imponi collo eius,
ut non posset sursum aspicere
et videre caelum... et de die
in diem cruciari illam /VI 5/.

11./ ... ἐπικουρέα τοῦ ἐκιστα-
τοῦντος ἀγγελοῦ αὐτῆ τῆς φυ-
λακῆς ἐξεχώρησε καὶ ἐς τὴν Ῥω-
μαίων ἀφῆκετο γῆν /p.211, 24-26/.

...manifestatus est eis angelus
... et dixit carnificibus et
equitibus: "Quo ducitis an-
cillam istam Christi? Dimit-
tite istam. "Illi autem timu-
erunt a visione ... Tum dixit

angelus...: "Si ita est et sigillum sanum decet auferre vos, accipite /illud/ et ite."

Tum avulsit angelus sigillum a gutture sanctae... /XI 3-5/...

... Nam erant quidam e domo eius qui secuti sunt viri, ... tum dixit illis angelus...:

"Abducite istam et abite in Graeciam" /XII 7/. Tum abduxerunt sanctam ipsius homines et coeperunt iter facere in Confiniis,..... et pervenerunt ad flumen Euphratem et transierunt illi /XII 9/.

12./ ἡ μὲν οὖν ἀχρι τῶν Ἱεροσολύμων ἐπελθοῦσα ... εὐχάσασθε τε ἀποδομένη ἐν τῷ παναγεῖ μνημεῖον τοῦ μεγάλου θεοῦ ... Χριστοῦ ... /p. 211, 26-31/.

... consilium cepit eundi Ierusalem et adorandi sancta loca /XIV 2/ .... contendit Ierusalem ad orandum et ad adoranda sancta et laudabilia loca Christi /XV 2/.

13./ ἐς τὴν Ἱερὰν ἐκάνεδραμε πάλιν /p.211,31/.

Rursus reversa est et ivit ad loca Hierapolis /XVI 1/.

14./ πολλὰ τε περὶ τῶν ἐσομένων τῷ Χοσρόφ προαναγορευσασα τὴν τε προσχώρησιν αὐτοῦ Ἱωμαίους ... /p. 211,31-212,3/.

...permansit Orientem versus... ad videndum regem Babylonis, quid illi eventurum esset. Nam praevidit nobis martyr Christi Chosrois regis etiam novi fugam et deinde restitu-

tionem et quia cito perituum
esset regnum Persarum /XVI 1-2
vö. XVII 1-12/.

15./ βίον τε ἑσθγγελον πολυτευ- .... emisit animam laete
σαμένη, καὶ ὡς κρέπει ἀγίους ... excipientibus sanctis angelis
ἀκρίστη τῶν τῆδε τὸν τῆς καρτερύ- ut iret in praeparatum pro ea
ας στέφανον .../p.212,3-5/.⁵⁹ regnum... /XX 1/.

A gruz Golinduch-életrajz és Theophylaktos elbeszélése között kimutatható egyezések alapján joggal tételezhetjük fel, hogy historikusunk forrása az V. könyv 12 caputjának megírásakor a hierapolisi Stephanos műve, illetőleg annak görög⁶⁰ változata lehetett.

e/ Niképhoros Kallistos Xanthopulos és
Iohannes, Nikiu püspöke Golinduchról

Ezt az imént említett feltételezésünket alátámasztja a szóban forgó Theophylaktos Simokattés passzusnak Niképhoros Kallistos Xanthopulos,⁶¹ valamint Iohannes nikiui püspök elbeszélésével⁶² való összevetése is.

Bár Niképhoros kiadósan meritett Euagrios egyháztörténetéből és ismerte s helyenként felhasználta Theophylaktos monográfiáját is,⁶³ Golinduch életéről nem Euagrios s nem is Theophylaktos alapján írt. A XVIII. könyv 25 caputjának utolsó mondata, amely a perzsa mártirnak Stephanos által történt fényes eltemettetésére és a hierapolisi püspök által írt életrajzra utal úgy értelmezhető, hogy Niképhoros /valószínűleg közvetítő forrás közbejöttével/ a Stephanos-féle mű alapján írt Golinduchról.⁶⁴ /Ταυτης τὸν βίον Στέφανος, ὁ τῆς Ἱεραπόλεως πρδεδρος συνεγράψατο ἑκατέρη τε συγγενόμενος, καὶ ἕκαστα ὡς εἶχεν ἐξ ἑκατέρης ἀναμαθῶν, ἐντίμως τε καὶ μεγαλοπρεπῶς καὶ τὸν ταυτης νεκρὸν τῆ γῆ παραδεδωκώς: Migne P G t.146 c.377 D./

Ha a Niképhoros és a Theophylaktos által előadott életrajzi elbeszélést szembesítjük, az egyező motívumok mellett első pillanatra azok a csak az egyik vagy csak a másik szerzőnél szereplő adatok tűnnek fel, amelyekkel hol Theophylaktos, hol Niképhoros teszi elbeszélését részletesebbé. Így például Niképhoros megadja Golinduch szülőinek a nevét, közli, hogy férjétől több gyermeket szült. Ezek az adatok nem szerepelnek Simokattésnél. Más részlettel bővíti a szent első eksztázisának leírását Theophylaktos, aki a látomás külső megnyilvánulásait mutatja be részletesen /p. 210,17-22/ és Niképhoros, aki viszont annak időpontjára utal. Magát a látomást konkrétabb színekkel ábrázolja Theophylaktos /p.210,22-26/, mint Niképhoros, aki inkább csak céloz arra a τὸ θεῖον τῆς οἰκονομίας μυστικῶς μυστήριον fordulattal. A perzsa mártírnő életének a fent említett látomás és a hosszú raboskodás közötti eseményeiről csak Simokattés szól.⁶⁵ Ezzel szemben a börtönben történt csodás dolgokat, mindeneke-
lőtt a mártírságra vágyó Golinduchnak angyali parancsra történt lenyakazását és feltámasztását, a véres öltönye által tett csodákat csak Niképhoros közli, Theophylaktos nem. Ugyancsak historikusunk által nem említett adat Niképhorosnál: a római földre lépő vértanu először Kirkésionba és Darasba⁶⁶ érkezett.

Ezen eltérő, de nem ellentmondó, hanem egymást kiegészítő részletek mellett is megállapítható azonban a két biográfia lényeges mozzanatainak az egyezése, azonos sorrendje: a mágusok nemzetségéből származó apa és az előkelő férj bemutatása; a pogány perzsa vallású Golinduchnak egy eksztázis nyomán történt kereszténnyé válása és emiatti bebörtönöztetése a mágusok által; csodás kiszabadulás után római földre érkezése; jeruzsálemi zárándoklata után Golinduch hierapolisi tartózkodása⁶⁷ és halála.⁶⁸

A két életrajz szövegének szembeállítására néhány stiláris hasonlóságra is fényt vet.

Theophylaktos Simokattés	Niképhoros Kallistos
210,14 μάγου δὲ τὸ γένος αὐτῆς	ἐκ μάγων γεγεννημένη
210,16 ἀνδρὶ τῶν ἐπισήμων ἐκδόσωσιν	ἀνδρὶ δὲ τῆ πρώτῃ τῆς συγκλήτου βουλῆς ἐκδοθεῖσα
211,8-9 ἄγγελος ἐφεισθήκει αὐτῆ	ἄγγελος ἐπιστὰς
211,15-16 ... μυεῖται ... τὰ τῶν Χριστιανῶν θεῖα... δόγματα	τὸ θεῖον τῆς οἰκονομίας μυεῖται μυστήριον
211,17 μάγου	μάγου ἐκδοτος γενομένη
211,22 χρόνῃ πολλῇ	πολλῶν ἐτῶν
212,5 τὸν τῆς καρτερίας	μαρτυρίου στέφανον
στέφανον	

Megállapítható tehát, hogy Theophylaktos és a stephanosi hagyományokból merítő Niképhoros Kallistos elbeszélése között ellentmondó adatok nincsenek, mindkét életrajz azonos sorrendet követ s végül itt-ott stiláris összecsengések is fellelhetők közöttük.

A nikiui János krónikájában /c. 96/ található adatokat Golinduchról P.Peeters⁶⁹ és G.Garitte⁷⁰ egyaránt a stephanosi hagyományokhoz kapcsolja. Simokattés és egy generációval későbbi honfitársa elbeszélésének összevetésekor - a fentebb elmondottak után egyáltalán nem meglepő módon - azt állapíthatjuk meg, hogy Iohannes és Theophylaktos Simokattés Golinduchra vonatkozó adatai között ellentmondás nincs, mindkét történet azonos sorrendet követ és megegyező vagy összegegyeztethető⁷¹ motívumokból épül fel. Az a tény, hogy néhány Theophylaktosnál meglévő részlet teljességgel hiányzik nikiui János művéből,⁷²

vagy éppen fordítva, néhány Simokattésnél nem szereplő /de a gruz verzióból és Eustratiosból ismert/ eseményre röviden utal⁷³ Iohannes, természetesen annak a következménye, hogy a Stephanosra visszamenő közös tradícióból helyenként más és más adatot vett át Theophylaktos és Iohannes.

f/ Konkluzió

A fentieket összegezve a következőket állapíthatjuk meg. Theophylaktos Euagrioshoz hasonlóan az elbeszélés menetének ugyanazon a pontján szól Golinduchról, ahol a perzsa mártírnőre főforrása, Ioannés Epiphaneus is utalhatott.

A vértanunő életrajzi adatait Theophylaktos vagy közvetlenül Stephanos hierapolisi püspök Golinduch-vitájából, ill. a feltételezhetően szír nyelvű irás görög fordításából merítette, vagy pedig - ami talán valószínűbb - a stephanosi szentéletrajz egy görög nyelvű lerövidített változatából. Alátámasztja ezt a megállapítást a stephanosi mű leszármazottjának tekinthető gruz életrajzzal való egyezés és a hagiografiai hagyománynak ugyanehhez az ágához tartozó két elbeszéléssel, nikiui János püspökével és Niképhoros Kallistos Xanthopoulos egyháztörténetírőével kimutatható rokonsága.

Ezzel szemben az Eustratios-féle Golinduch-életrajzhoz nincs köze Theophylaktos elbeszélésének: ezt mutatják az egymástól különböző, olykor éppen ellentmondó részletek a két műben.

Eddigi vizsgálódásaink összefoglalását egy lehetőség felvillantásával kell még kiegészítenünk. Fentebb abból indultunk ki, hogy az egyháztörténetíró Euagrios kapva-kapott volna a perzsa mártírnő életének részletes elbeszélésén, ha illet honfitársa, Ioannés Epiphaneus művében fellelt volna. Ez a felté-

telezés persze csak arra az esetre helytálló, ha abból indulunk ki, hogy Ióannés Epiphaneus elveszett monográfiája a szentéletrajz csodás-vallásos elemeit az egyháztörténetíró számára vonzó formában juttatta szóhoz. Nem elképzelhetetlen azonban, hogy a világi történetíró éppen fordítva, a vértanu vitájának csak a történeti magját adta vissza a legendaszerű motívumok messzemenő mellőzésével. Amennyiben Chosroés elűzésének és trónjára való visszatérésének historikusa valóban az utóbbi módon reprodukálta a Stephanos-féle elbeszélést, úgy nem elképzelhetetlen, hogy Euagrius a számára kevésbé érdekes híradást elhanyagolta, Theophylaktos viszont, maga is világi történelmet írván, éppen főforrásából, Ióannésból vette a maga stephanosi hagyományra épülő, de a csodás elemeket minimálisra redukáló elbeszélését Golinduchról.

J e g y z e t e k

- 1 A szöveg mérvadó kiadása, amelyre az alábbiakban mindenkor építtek: Theophylacti Simocattae Historiae. Ed. C. de Boor. Editionem correctiorem curavit explicationibusque recentioribus adornavit P. Wirth, Stutgardiae 1972.
- 2 A sorrend megegyezését már P. Peeters észrevette /Sainte Golindouch, martyre perse: Analecta Bollandiana 62, 1944, 96-97/. Am e találó megfigyeléséből levont következtetésével, hogy tudniillik Theophylaktos forrásként használta volna Euagriost, nem érthetünk egyet; lásd ezzel kapcsolatosan készülő könyvemet: Jean d'Épiphanie et les autres sources des Histoires de Théophylacte Simocatta, Budapest, Akadémiai Kiadó, s.a.
- 3 Az ex-voto szövegeket Euagrius és Theophylaktos hagyományozta ránk. Niképhoros Kallistos Xanthopoulos egyháztörténetében /XVIII 21-22/ Euagrius /VI 21/ közlése alapján irt Chosroés ajándékairól és azok dedikációs szövegéről.
- 4 Lásd feljebb 2 jegyz.
- 5 Erről Euagrius /V 24/ maga így vall: ... Ἰωάννη ἐμφ τε κολίτη καὶ συγγενεῖ καθ' εἰρμὸν ἰσθόρηται, μέχρι τῆς Χοσροῦ τοῦ νέου πρὸς Ῥωμαίους φυγῆς καὶ τῆς ἐς τὴν αὐτοῦ βασιλείαν ἀποκαταστάσεως Μαυρικίου... μάλιστα τὰ χλιστα εἰς τὴν βασιλείαν χρημασὶ τε μεγάλους καὶ στρατεύμασι καταγαγόντος εἰ καὶ μήπω ἔτυχον ἐκδεδωκότες.

- 6 Hogy Theophylaktos kiadósan meritett Ióánnés Epiphaneus művéből, ez közismert. Hogy miképpen használta Simokattés szóban forgó forrását, erről részletesen szól feljebb 2 jegyzetben idézett könyvem .
- 7 Jellemző ebben a vonatkozásban Euagriós /VI 23/ részletes megemlékezése szent Symeónról.
- 8 P.Peeters id.m. 76,89-91,117-123; G. Garitte, La passion géorgienne de Sainte Golindouch: Analecta Bollandiana 74, 1956, 414-416.
- 9 Λόγος δὲ ὡς ἡμᾶς ἐξεφοῦτησε πρὸς τῆ Ἱερῆ κλέει τὸ τη-
ν καὶτα κατροῦ Γολινδοῦχ γενομένην, <κατὰ> τὴν Χοσροῦ
πρὸς τὰ βασίλεια κέθορον /p. 210, 8-10/.
- 10 Lehetséges, hogy a λόγος szót változatlanul vette át Ióánnés Epiphaneus művéből, ahol az szóbeli információra utalhott. Persze nem zárható ki az sem, hogy a λόγος Ióánnés monográfiáját jelöli itt.
- 11 Eustrat., Vita martyris Golinduch /ed. Papadopoulos-Kerameus; ld. a latin rezümét/ § 26 p. 173 ; vö. lejjebb 17-19 jegyz.-- Synaxar. ecclesiae Constantinopolitanae ed. Delehaye /Propylaeum ad Acta Sanctorum Novembris, Parisiis 1902/ col.813-818. -- Fortitudo et certamen beatae Gulanducht II 1, XX 4 /vö. 23 jegyz./.
- 12 Nicephorus Callistus Xanthopulus XVIII 25: Migne PG t.147 col. 377 D; Th. S. V 12,12-13 /p.211, 31 et 212, 3/. vö. G. Garitte, id. m. 417-419; P. Peeters, id.m. p. 123-124.

- 13 P. Peeters /id.m. 124/ feltételezi, hogy a vértanu halálának első évfordulójára, tehát 592 július 13-ra írta meg Stephanos püspök hagiografikus munkáját.
- 14 P. Peeters /id.m. 78/ és G. Garitte /id.m. 424/ feltevése szerint szír nyelvű volt Golinduch első életrajza.
- 15 Másképpen vélekedik Peeters /id.m. 103/, amikor Euagriost Stephanostól függő /"dépendu"/ szerzőnek mondja.-- Eltérően Euagriossal tényleg használta forrásként Stephanos hagiografikus írását a késői bizánci egyháztörténetíró, Niképhoros Kallistos Xanthopoulos a maga Golinduchról szóló elbeszélésében; erre mutatnak alábbiakban majd idézendő mondatai a XVIII könyv 25 fejezetében /Migne PG t. 146 col. 377 D/.
- 16 A felsorolásban nem szerepelnek azok az átírások ill. kivonatok, amelyeknek közvetlen előképe kezünkben van. Ilyenek Eustratios művének leszármazottai: Μαρτύριον τῆς ἀγίας μάρτυρος Γολινδοῦχ /Παπαδόπουλος-Κεραμεύς: Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς σταχυολογίας IV p. 351-356/; a görög synaxarium Golinduchról szóló bejegyzése /Synaxar. ecclesiae Constantinopolitanae, ed. Delehaye, col. 813-818/; a görög synaxarium megemlékezésének gruz átírása /K. Kekelidze, Etiudebi jveli k'art'uli literaturis istoriidan t. III, Tbilisi 1955, 249-250; Eustratios életrajzának gruz nyelvű metafrázisa /Kekelidze id.m. 235-248/.
- 17 S. Vailhé: Dictionnaire de la théologie catholique V /1913/ 1976 kk. ; P. Peeters, id.m. 79-93.

- 18 Papadopoulos-Kerameus, id.m. IV 149-174, V 392-396.
- 19 G. Garitte, id.m. 420, 422.-- P. Peeters /id.m. 81, 91-92/
602 januárja és novembere közöttre datálja a munka ke-
letkezését s megkockáztatja azt a feltevést, miszerint a
szent Ünnepeinek évfordulójára azaz 602 július 13-ra ké-
szült a panegirikus hangvételű szentéletrajz.
- 20 The Chronicle of John, Bishop of Nikiou. Transl. .... by
R. H. Charles, London-Oxford 1916, 155-156 /caput 96,
§ 1-6 et 14/; Jean de Nikiou, Chronique, Texte éthiopien
publié et traduit par H. Zotenberg: Notices et extraits
des manuscrits de la Bibliothèque Nationale XXIV, Paris
1883, p.526-528.
- 21 Gy. Moravcsik, Byzantinoturcica I, Berlin 1958, 459; I. E.
Καραγιαννιδουκος, Πηγαί της Βυζαντινής ιστορίας, Θεσσαλο-
νίκη 1971, 174.
- 22 Migne PG t. 147 col. 377.
- 23 Kekelidze, id.h. /ld. feljebb 16 jegyz./ 210-227; G. Ga-
ritte, id.h. 426-440.
- 24 Id.h. 98.
- 25 Eustratius, Vita martyris Golinduch § 2 et 23-26 /p.151,
170-173/.
- 26 Peeters, id. h. 92-93.

- 27 Id. h. 98-99; vö. ugyanő, Les ex-voto de Chosrau Aparwez: Analecta Bollandiana 65 /1947/ 41.
- 28 Ilyent közöl például Papadopoulos-Kerameus id.m. IV 351-356.
- 29 Már Peetersnek is némi fejtörést okozott /Sainte Golin-douch 99/ néhány olyan részlet hiánya Theophylaktosnál, ami emberi számítás szerint Simokattés érdeklődési körébe tartozhatott. Így pl. historikusunk nem említi Golinduchnak a "Léthé" börtönben eltöltött 18 évig tartó raboskodását, holott a hirhedt perzsa börtönről más összefüggésben ír /III 5, 2-7/. Vagy nem említi azt, hogy Golinduchot ismerte Aristobulos, holott ez utóbbiról szintén szól Th. S. /III 3, 11/. De ugyanígy érthetetlennek látszik az is, hogy az eustratioszi életrajzban Golinduch mellett olyan nagy szerepet játszó Dometianosról /§ 2 et 21 p. 151, 169/ sem ejt egyetlen szót sem Th. S. ebben az összefüggésben, holott egyébként az 590-591-es eseményeknél Dometianosnak Simokattés történeti művében fontos szerep jut /ld. a Boor-Wirth-féle kiadás névmutatóját/.
- 30 Például Eustratiosznál /p. 155, 7-20/ a második látomás után, Theophylaktosnál előtte próbálja Golinduchot a keresztény hitvallástól eltéríteni a férje /p. 210, 26-211, 4/. Eustratiosznál /p. 165/ 18 évig tartó Léthé-börtönbeli raboskodás, egyéb viszontagságok, csodás kiszabadulás, stb. után érkezik Golinduch Nisibisbe, míg Theophylaktosnál /p.211, 12-16/ a hosszú ideig /χρόνῳ κολλῶ/ tartó börtönélet előtt érkezik oda /mindjárt második látomása és férje megjósolt halála után/.

- 31 Lásd lejjebb 54 jegyz.
- 32 Lejjebb a 14 oldalon idézem a passzust.
- 33 Eustratiosnál /p. 154, 6-17/ nincs megnevezve Golinduch megkeresztelkedésének a helye. Legfeljebb annyiban egyezik Theophylaktos elbeszélésével, hogy Golinduch családi otthonától távol történt a dolog; vö. lejjebb 14 old.
- 34 Eustratios elbeszélése itt önmagában nézve is ellentmondásos. A következő paragrafusokban /p. 155-156/ ugyanis a férje által a nagykirálynak beárult Golinduchot az uralkodó azzal akarja a kereszténységtől eltéríteni, hogy felajánlja: feleségül veszi, amennyiben az asszony visszatér ősei hitére. Ilyen javaslatot, mint ezt a gruz nyelvű Golinduch-életrajz /VI 3 p.429, hozzá Garitte p. 408/ is mutatja, csak a korábban már megözvegyült Golinduchnak tehetett az uralkodó.
- 35 Ezzel jól összhangban áll a gruz Golinduch-életrajz részletesebb, teljesebb előadása. Lásd lejjebb 14-15 old.
- 36 Ezzel áll összhangban Niképhoros Kallistos Xanthopoulos /XVIII 25/ közlése: τέλος ἐν Ἱεραπόλει γεγενημένη, τὸν πατέρα βίον καταλιποῦσα... Ehbe az irányba mutat az is, hogy a hierapolisi püspök, Stephanos írta meg az első Golinduch-életrajzot /Euagr. VI 20; Niceph. Call. Xanthop. XVIII 25/ és ő gondoskodott a vértanu eltemetéséről is /Niceph. 1.1./.

- 37 Golinduch előkelő származása, a többször ismétlődő látomás önkívületi állapotban angyal megjelenésével, a hosszú bebörtönöztetés, a kiszabadulás az angyal közbejöttével, a római földre érkezés, a jeruzsálemi zarándokut, a hierapolisi tartózkodás és az ottani Chosroésre vonatkozó jóslatadás mindkét műben egyaránt szereplő motívumok.
- 38 Id. h. 97-99, 101-104, vö. 113-117.
- 39 Analecta Bollandiana 74 /1956/ 405-440.
- 40 Anal. Boll. 74 /1956/ 426-440.
- 41 K. Kekelidze, Etiudebi jveli k'art'uli literaturis istoriidan t. III , Tbilisi 1955, 210-227.
- 42 G. Garitte, id.h. 406.
- 43 Sainte Golindouch 91-92.
- 44 Garitte, id. h. 420-422.
- 45 Sainte Golindouch 78.
- 46 Anal. Boll. 74 /1956/ 424.
- 47 Ugyanott 424-425.
- 48 Ugyanott 422.

- 49 Garitte, ugyanott 423-424.
- 50 Garitte, ugyanott 407-417.
- 51 Theophylaktosnak az a közlése, miszerint Golinduch megkeresztelkedése Nisibisben történt s a vértanu még elfogatásakor is ott tartózkodott /Th. S. V 12, 8-10 p. 211, 13-18/, nem szerepel a gruz életrajzban, sem a többi forrásban /egyik kutató sem nevezi meg vagy írja körül az említett események színhelyét/. Arra vonatkozóan, hogy miképpen kerülhetett a theophylaktosi elbeszélésbe Nisibis említése, lásd lejjebb az 56 jegyzetet. Egyetlen más forrásban, így a gruz életrajzban sem szerepel továbbá a Golinduch apjának a közelebbi rangjára utaló theophylaktosi adat /p.210, 14-15/; lásd ezzel kapcsolatosan az 53 jegyzetet.
- 52 A theophylaktosi elbeszélésnek az a részlete, amely szerint a Golinduch látomásában megjelenő angyal megjósolta a férj hamarosan bekövetkező halálát /p. 211, 10-12/, csak a gruz verzóban lelhető még fel, éspedig tejesebb formában egy reálisnak látszó kerettörténetbe ágyazva /IV 5--V 2, vö. VI 3/.
- 53 A μάγος szó valószínűleg nem a perzsa papsághoz ill. annak egy rétegéhez való tartozást s ezzel együtt társadalmi rangot jelent az adott helyen, hanem arra utal csupán, hogy Golinduch tűzimádó perzsa családban született. Erre mutat Niképhoros Kallistos Xanthopoulos XVIII 25:Migne PG t. 147 col. 377/ közlése: ἐκ μάγων γενουμένην Περσῶν,

'Ασμοδόχ μὲν πατὴρ, μητὴρ δὲ Μυσοδόχ' ἦτις κατὰ τὴν ἐκείνων θρησκείαν τὸ κῆρ σεβομένη .... Egyébként az apa rangjáról a következő mondatban külön szól Th. S.: az adószedés főfelügyelőjének titulálja. Ami ezt a tisztséget illeti, lásd A. Christensen, *L'Iran sous les Sassanides*, Copenhagen 1944, 108-109, 122-126. Persze a többi kezünkben lévő hiradások ennyire nem konkretizálják a leendő mártírnő szülőjének a társadalmi állását, csak előkelőségét hangsúlyozzák: a család állítólag magával a nagykirálylyal is rokonságban állott /Fortitudo et certamen beatae Gulanducht II 1, cf. VI 2, VIII 3; Eustrat. § 3 p. 151, 17-18/.

- 54 Csak Theophylaktos írja le ugy Golinduch eksztázisát , hogy az étkezés közben jelentkezett. Ez a beállítás minden valószínűség szerint egy kis konfúzió eredménye lesz, amit Th. S. vagy közvetlen forrása követett el a stephanosi életrajz lerövidítése közben. Egyértelműen rávilágít erre a stephanosi hagyományt leghivebben őrző gruz szöveg. Elmondja ugyanis közvetlenül a látomás /III 4-7/ leírása előtt /II 3--III 3/, hogy Golinduch hadjáratból hazatérő férje keresztény hadifoglyokat hozott a házba, s ezek nem ették meg az áldozati állatok husát /"idolothytum" Garitte fordításában/, amelyet gazdáik adtak nekik s amelyből uraik fogyasztottak. Golinduchnak feltűnt ez s kérdezgetni kezdte a foglyokat, miért nem eszik meg azt, amit uraik megesznek. A foglyok ekkor megmondták, hogy azért, mert ők keresztények. S beszélni kezdtek a kereszténységről. Ezután tér át minden átmenet nélkül a gruz verzió Golinduch látomásának a leírására. Nagyon valószínű, hogy ilyenféle elbeszélés feküdt Th. S. vagy közvetlen előképének szerzője előtt s ez formálódott aztán

át úgy, mintha a látomás étkezés közben érte volna az asszonyt.

- 55 Hogy Theophylaktos illetve közvetlen forrása is tudott az angyal megjelenéséről Golinduch első látomása-kor, mutatja Th. S. p. 211, 7-10, ahol a vértanu má-sodik eksztázisáról szóló elbeszélésben ezt olvassuk :
ἄγγελος ... κ δ λ υ ν αὐτῆ ἐδεῖκνυσε.
- 56 Golinduch megkeresztelkedésének a helyét Theophylaktoson kívül egyetlen forrás sem nevezi meg, csupán annyi de-rül ki e híradásokból, hogy az esemény nem a martirő lakóhelyén történt /lásd a gruz "Fortitudo beatae Gu-landucht megfelelő helyét: V 1-5 p. 423-429; vö.Eu-strat., Vita martyris Golinduch § 6 p. 154,10-11/. Egye-dül Simokattésnél szerepel Golinduch megkeresztelkedési helyeként Nisibis. A gruz és az Eustratios-féle élet-rajzban az elbeszélésnek egy más pontján fordul elő egy helynév ilyen változatokban: Nision /Fortitudo be-atae Gulanducht II 1, XII 9, XIV 11, XX 2/, Νίσιου /Eustrat. § 16/, Νισιούβις /Eustrat. § 18, 24/. Ni-sion /Νίσιου/ nevű helységről, amely a szövegössze-függés alapján bizánci területre, Hierapolis vidékére képzelendő /Garitte, id. h. 412-414/, más forrásból nem tudunk. Amennyiben a gruz életrajz római földön fekvő Ni-sionja valóban Nisibistől különböző hely volt, úgy fel kell tételeznünk, hogy a görög fordító /avagy a kivonato-ló/ számára semmitmondó, mert ismeretlen Nisiont kri-tikátlanul a jól ismert /de persze nem római földön lé-vő/ Nisibisszel cserélte fel. Ennek a névcserének a

nyomát látszik mutatni Eustratios szöveghagyománya, amely először /§ 16/ Νύκτωρ , aztán viszont /§ 18,24/ Νυκτίβης névalakot ad. Simokatta /vagy közvetlen forrása/ felismerhette névösszecserélésből származó abszurditást, miszerint Nisibis római földön feküdt volna, s ennek kiküszöbölésére olyan eseményekkel társíthatta Nisibis városát, amelyek -- mint a keresztelés és a fogság -- a perzsa birodalomban zajlottak le.

57 Ellentétben a fentebbi /Th.S. p. 212, 14/ tágabb értelemben vett "tűzimádó, pogány" jelentéssel /53 jegyz./ itt a μύθος szó a keresztényüldöző zoroasztriánus papságra utal, amely különösen kegyetlenül /általában kinhalálal/ büntette az előkelő perzsák áttérését a keresztény hitre /vö. Th. S. V 12, 5 p. 211, 2-4; Menader Protector fr. 35a: Excerpta de sententiis ed. U.Ph. Boissevain p. 22/.

58 Lásd feljebb 56 jegyz.

59 Az itt szóban forgó két életrajz egyike sem nevezi meg a helyet, ahol Golinduch meghalt. Az előzmények alapján azonban mindkét mű elbeszléséből arra lehet következtetni, hogy ez az esemény Hierapolisban történt. Niképhoros Kallistos Xanthopoulos ezt egyenesen meg is mondja /XVIII 25: Migne PG t. 147 col.377 D/. Vö. Garitte, id. h. 417-419; Peeters, Sainte Golindouch 123-124.

60 A Stephanos-féle életrajz görög verziójának a meglétét

mutatja az is, hogy Niképhoros Kallistos Xanthopoulos a XIII-XIV században a hierapolisi püspök hagiografikus műve alapján irt. Erről lásd lejjebb a 17 oldalt és a 64 jegyzetet.

- 61 Historia ecclesiastica XVIII 25: Migne PG t. 147 col. 377.
- 62 Idézi feljebb a 20 jegyzet.
- 63 G. Gentz, Die Kirchengeschichte des Nicephorus Callistus Xanthopulus und ihre Quellen, Berlin 1966, 171-181, 186-190.
- 64 A Stephanos-féle életrajzra utaló adatot Euagrios egyháztörténetéből /VI 20 p. 235, 8-9 ed. Bidez et Parmentier/ is vehette Niképhoros, de a szent eltemetésére vonatkozó közlés már nem szerepel Euagriosnál. Ezt ugyanugy mint magát az életrajzot máshonnan kellett vennie. A legvalószínűbbnek az látszik, hogy egy kutfőből, a Stephanos-féle szir mű görög verziójából merített. /esetleg egy közvetítő forrás közbejöttével/ Niképhoros a maga Golinduch-életrajzának a megírásakor.
- 65 Így arról, hogyan reagált Golinduch férje az asszony látomására. Meg arról, hogy egy újabb ekstázis alkalmával az angyal megjósolta férje hamarosan tényleg be is következő halálát. Végül arról, hogy az említett haláleset után sor került Golinduch megkeresztelkedésére /p. 210, 26--211, 16/. Az utolsóként említett esemény

lényege /Golinduch kereszténnyé válása/ persze beleérthető Niképhoros τὸ θεῖον τῆς οἰκονομίας μετὰ μυστήριον kifejezésébe is.

- 66 Elképzelhető, hogy e ponton Th. S. /vagy közvetlen forrásának szerzője ?/ földrajzi és történeti megfontolásból tudatosan mellőzte ezeket az adatokat Kirkénsion és Daras együttes említése miatt. Daras /Anastasiupolis/ összekapcsolása a tőle légvonalban is több száz kilométerre fekvő másik határerőddel, mint ahová római földre menekülésekor Golinduch érkezett, joggal tűnhetett hibásnak historikusunk szemében. Különb. 590 táján, amikor a vértanu bizánci földre jött, Daras aligha szolgálhatott volna egy perzsa menekült számára biztonságos helyül, minthogy 573 novembere óta perzsa kézen volt s 591-től vált csak ismét a keletrómai birodalom részévé /vö. pl. Th. S. V 3, 10/. Daras szerepeltetése az adott összefüggésben ellentétben áll a többi Golinduch-életrajz adataival is, amelyek szerint a vértanu az Eufráteszen átkelve Hierapolisba érkezett /Fortitudo beatae Gulanucht XII 9 s hozzá Garitte id. h. 412-414; Iohannes episcopus urbis Nikiu 96, 4, p. 155 transl. Charles/. Ezzel a hiradással csak az Eufrátesz parti Kirkénsion említése állhatott összhangban. Daras feltehetőleg ugy szerepelhetett eredetileg, mint ahol a bizánci birodalomba érkezése előtt megfordult vagy áthaladt a martirnő; s ez torzulhatott Niképhorosnál /vagy közvetlen forrásánál/ annak állításává, miszerint Darasban immár keresztény földön járt Golinduch.

- 67 Th. S. /p.211,31-32,3/ a vértanu hierapoliszi tartózkodásának az elbeszélése kapcsán szól arról, hogy Golinduch sok mindent megjósolt abból, ami Chosroésszel utóbb megtörtént. Erről Niképhorosnál semmi említést nem találunk, de a csodatevő szent jósképességéről nála is olvasunk /XVIII 25/: πολλὰ δὲ καὶ τῶν ἀπορητῶν ἐπεσοῦσε, τὸ προορᾶν εἰληφύτα χρόνυ ἀπὸ θεοῦ.
- 68 Bár Th. S. *expressis verbis* nem mondja ki, de szavai úgy érthetők, hogy Golinduch Hierapolisban halt meg. Vö. feljebb 59 jegyz.
- 69 Sainte Golindouch 101-102.
- 70 *Analecta Bollandiana* 74 /1956/ 423.
- 71 A nikiui Iohannesnél szereplő adat, miszerint Golinduch nesztoriánus volt /96,6 p. 156 transl. Charles/, nem olvasható ugyan Theophylaktosnál, de az a körülmény, hogy az asszony Nisibisben lett keresztény, Theophylaktosnál /p. 211, 13-16/ szinte biztosan azt jelenti, mintha nesztorianizmusára utalna. Simokatta bizonyára azért tartózkodik ennek kerekén történő kimondásától, mert általában mélyen hallgatni igyekszik a keresztény világot egymással ellenséges /dúofizita, monofizita, nesztoriánus/ irányzatokra osztó szkizmákról s az ezekkel kapcsolatos fájó problémákról. Hérakleios császár és Sergios konstantinápolyi patriarcha az ellentéteket elsimitani szerették volna; a historikus patrónusainak ezt a békéltető politikáját szolgálhatta hallgatással mellőzve a kereszténység megosztottságának

a jelenségeit.-- Nikiui Jánosnak azon közlése, amely szerint Golinduchot Hierapolisban gyakran meglátogatta a menekült Chosroés s tudakolta a vértanútól, mit hoz számára a jövő /96,4 et 14 p. 155-156 transl. Charles/, szintén összeegyeztethető Theophylaktos elbeszélésével. Simokattés persze Golinduchnak Chosroés trónvesztéséről és meneküléséről mondott jóslatait emeli ki történeti művében s nem a szentnek a személyes találkozásait emlegeti a perzsa nagykirállyal.

72 Így például a nikiui püspök semmit sem ír Golinduch származásáról, előkelő férjéről, többször ismétlődő eksztázisairól, férje halála utáni megkeresztelkedéséről Nisibisben. Nem említi, miért került fogságba a szent asszony, s nem beszél a vértanu jeruzsálemi útjáról sem.

73 Így kitér arra, hogy Golinduchot a nyakára helyezett lepecsételt bilincstől egy angyal szabadítja meg /96, 2-4/. Közli, hogy a csodás kiszabadulás után az asszony az Eufráteszen átkelve római földre érkezik s Hierapolisba megy /96,4 p.155 transl. Charles/. Tudósít arról, hogy Hierapolisban a vértanunő találkozik Dometianossal, a császár rokonával, s ez a főpap beszámol Golinduch sorsáról Maurikiosnak /96, 5 p. 155 transl. Charles/. S végül szól a császárnak Golinduchot Konstantinápolyba hívó üzenetéről.

Teresia Olajos

QUO EX FONTE THEOPHYLACTUS

SIMOCATTA NARRATIONEM DE

SANCTA GOLINDUCH HAUSERIT

Sancta Golinduch mense Iulio a. 591 mortua est /P. Peeters, Saint Golindouch: Analecta Bolland. 62, 1944, p. 74/ .
Memoriam mulieris inclutae litteris mandasse Stephanum episcopum Hierapolitanum Euagrius /Hist. eccl. VI 20/ docet. Qui tamen ipsam vitam a Stephano compositam ante editionem operis sui /a. 593/ vix legere potuit. Nam, si legisset sive in opere Iohannis Epiphaniensis longiorem narrationem de martyre reperisset, eam certe in historiam suam ecclesiasticam inseruisset. Ita ne ea quidem, quae apud Theophylactum Simocatam /V 12/ uberius descripta de sancta Perside leguntur, ad opus historici Epiphaniensis referri possunt.

Ea, quae Theophylactus de conversione et martyrio matronae orientalis exponit, illaque, quae Eustratius /ed. A. Papadopoulos-Kerameus, 'Ανδλεκτα 'Ιεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας IV, 1897, p. 149-174, V, 1898, p. 392-396/ de iisdem rebus profert, saepe inter se repugnant. Neque igitur vita Eustratii Simocatta usus est de rebus gestis sanctae Golinduch scribens.

At ea, quae apud Theophylactum et in biographia Iberice scripta /G. Garitte: Analecta Bollandiana 74, 1956, p. 405-440/ leguntur, plerumque inter se congruunt. Fons autem vitae Ibericae secundum Gerardum Garitte opus hagiographicum Stephani fuit. Quamobrem etiam Theophylactus e narratione Stephani hausisse videtur. Stephanus, sicut conici potest, opus suum Syriace scripserat. Graeci autem auctores -- praeter Theophylactum etiam Iohannes episcopus urbis Nikiu /96, 1-6 et 14/ et Nicephorus Callistus Xanthopulus /XVIII 25/ -- versionibus Graecis fortasse abbreviatis usi sunt.

Redactio Iberica operis Stephani res historicas
clare et accurate refert. Igitur Simocatta fontem
optimum sibi delegit, certe meliorem vita Eustratii
flosculis obruta.

KIADATLAN PROLÓGUS A KONSTANTINÁPOLYI
AZ AVAR-PERZSA OSTROMTÓL MEGSZABADÍTÓ
MÁRIA CSODÁJÁNAK AZ ELBESZÉLÉSÉHEZ

Az avar kagán /a honfoglaló Baján két trónra került fia közül a fiatalabbik/ 626 jul.29--aug.7 között a híradások szerint félelmetes létszámu és technikai felkészültségű seregével a császárvárost ostromolta, miközben a Bosporos ázsiai partján Chalkédónban Sarbaraz parencsnoksága alatt egy perzsa had is készen állott, hogy támogassa a nomád fejedelmet. Ugyanakkor Hérakleios császár harapófogóba zárt fővárosától messze-messze a Sassanida törzrország ellen hadakozott. A Bonos patricius parancsnoksága alatt álló városvédőket a nehéz napokban Sergios patriarcha Mária oltalmát kérve bátorította kemény helytállásra. Így közhiedelmmé vált, hogy a Szűzanya csodás beavatkozása mentette meg Konstantin városát, az kényszerítette visszavonulásra a rettegett emberáradatot.¹

Az események szemtanui, résztvevői voltak azok a hívők, akik előtt - alighanem Bizánc fenyegető veszedelemből való megszabadulásának az első évfordulóján /627 aug.7-én/ - a "Homilia de obsidione Avarica Constantinopolis" elhangzott. Ezt a kézirati hagyományban szerzőmegjelölés nélkül fennmaradt szentbeszédet a modern kutatók többsége Theodóros Synkellosnak tulajdonítja.²

A Szűzanya szóban forgó csodatételének a hite kitörölhetetlen nyomot hagyott a keleti egyház emlékezetében: aug.7-e évente rendszeresen megtartott Mária-nappá vált Konstantinápolyban.³ S a nagybőjt ötödik hetének szombatján megült régi bizánci Szűzanya-ünnep menetében is helyet kapott a császárvárost az avar-perzsa veszedelemtől megszabadító csoda felidézése.⁴

Igy történt, hogy a valószínűleg 627 aug. 7-re irt prédikáció illetőleg annak különböző irodalmi leszármazottai már Symeon Metaphrastés redakcióját megelőzően beépültek az egyházi naptár /s általában a hagiografikus-homiletikus tradíció/ különböző ágazataiba, műfajaiba.⁵

A homilia teljes /vagy pontosabban szólva csonkítatlannak látszó/ szövege bekerült az augusztusi menologium korábbi típusába.⁶ S a május-augusztus hónapokra szóló /évharmados/ menologium egyik fennmaradt példánya is őrzi a szentbeszédnek jelentős hányadát.⁷ Az augusztusi menologiumok későbbi /persze Ehrhard elképzelése szerint még mindig Metaphrastés előtti/ típusában a lerövidítés már radikálisabb: a prédikáció eredeti szövegének csak egy átírt rezüméje olvasható itt. Ezenkívül a két első esetben helyesen aug.7-hez, az utolsóban torzultan aug. 8-hoz van fűzve a homilia illetve annak rövidített változata.⁸

De nemcsak az állandó egyházi esztendő ünnepeit rögzítő menológiumokban, hanem a husvét napjához igazodva változó egyházi év ünneprendjében is már korán meggyökeredzett az avar ostrom csodájának a leírása. A régi homiliariumok mindkét típusában⁹ fellelhető egy rezümeszerű szövegváltozat /olyan, amelyről az előző bekezdésben is szólottunk/, éspedig a nagyböjt ötödik heti szombatjához /az "akathistos" szombatjához/ kapcsolva. Ezen a különösen nagy fényű Mária-ünnepen énekelték a régi bizánci egyházi énekek legnevezetesebbikét, a hymnos akathistost, amelynek korábbi bevezető strófáját valószínűleg a 626-os ostrom hatása alatt helyettesítették új kukulionnal; ebben ugyanis Mária mint a császárváros harci oltalmazója /hypermachos/ szerepel. /Amenyiben Sergios patriarchának a hymnos akathistos szerzésében valami része volt, úgy ez több nem lehetett, mint az új nyitó versszaknak a megalkotása; a tradíció, miszerint az egész ének tőle

származna, nem érdemel hitelt./¹⁰

A Metaphrastés előtti hagiografikus-homiletikus irodalom egy harmadik műfajában, a naptári rendbe nem sorolt szentbeszéd-gyűjtemények egyik példányában is ott olvashatók a "Homilia de obsidione Avarica Constantinopolis" válogatott fejezetei.¹¹

Végül meg kell említenünk, hogy az a menologiumokkal tartalmában rokon hagiografikus összeállítás /szentek, martírok, hitvallók, stb. történetének rövid vázlatos ismertetése/, amelyet synaxarium néven tart számon a bizánci egyház és irodalomtörténet, lényegében ugyancsak Metaphrastés előtti eredetű. S ez aug. 7-hez kapcsolva tartalmazza a homiliánkban elmondottak sűrített összefoglalását.¹²

Mikor aztán Symeón Metaphrastés /aki alighanem azonos Symeón Magistros Logothetésszel/ a maga forradalminak mondható átalakítását elvégezte a korábbi menologiumok, homiliariumok és egyéb hagiografikus összeállítások kínálta irodalmi anyagon, az akathistos szombatjához csatolva felvett /A. Ehrhard szerint a régi homiliariumból átvett/ egy az avar ostrom csodájáról szóló összefoglaló elbeszélést a maga egyre szélesebb körben terjedő egyházi kalendariumába. A Symeón-féle gyűjteménynek február-április hónapokat felölelő kötetében volt olvasható a bennünket foglalkoztató bejegyzés.¹³

Az egyházi év naptárát "átíró" Symeón Metaphrastés alkotása Bizáncban /s a császárváros eleste után is a keleti kereszténységben/ meghatározó jelentőségre tett szert. A menologiumnak ez a X. század második felében elkészült redakciója döntő hatással bírt a hagiografikus-liturgikus hagyomány, sőt a homiletika további alakulására is. Így érthető, hogy homiliánk mondanivalójának metaphrastési változata kisebb-nagyobb módosítással egész sor későbbi összeállításban is felbukkan,¹⁴ így panegyricumokban, homiliariumok-

ban.¹⁵ Érdekes módon még az ugynevezett "császárménológium" egyik másolatában is ott áll, persze valószínűleg késői interpolációként /nem az eredeti anyaghoz tartozóan/.¹⁶

Hogy a fent körvonalazott sokfelé ágazó hagyományban a 626-os Mária-csodatétel elbeszélésének milyen főváltozatai különíthetők el s hogy ezek közül melyik hol jelent meg illetőleg melyik kiadatlan még, - minderről a szakirodalom 1968/69-ig megjelent termékeit szem előtt tartva F. Halkin "Bibliotheca hagiographica Graeca"-ja nyújt tájékoztatást.¹⁷ Eszerint 1970 előtt nem került publikálásra - s a Szegeden hozzáférhető anyag alapján ítélve évtizedünkben is kiadatlan még - az a verses prolóógus /BHG No. 1059z/, amelyet egy oxfordi kéziratban /Bodleianus Seldenianus "Arch. supra 9" saec. XIV, membranaceus/¹⁸ a metaphrastési csodaelbeszélés előtt olvashatunk. Ezt a szöveget fotomásolatról itt közlöm cikkem latin nyelvű összefoglalásába ágyazva.

A prolóógus eredetéről ismereteim szerint máig A. Ehrhard nyomatékkaal kifejtett véleménye az uralkodó,¹⁹ miszerint az már Symeón előtt hozzátartozott a csodaelbeszéléshez s csak a Metaphrastés hagyta el a maga összeállításából, nem pedig megfordítva egy késői redaktor csatolta azt utólag a metaphrastési "narratio"-hoz. Most, hogy az eddig közzé nem tett szöveg előttünk fekszik, megállapíthatjuk a fenti elképzelés helytelenségét. A szóban forgó prolóógus verselése ugyanis minden kétséget kizáróan tizenöt szótagos versus politicus használatát mutatja. Ez a metrikai alakzat pedig, mint a bizánci egyházi irodalom talán legjobb ma élő ismerője, H.-G. Beck is vallja, a X-XI századnál előbb nemigen fogható meg /"... Fünfzehnsilber ... finden sich in der religiösen Lyrik der Hochsprache zum erstenmal ... im 10/11. Jahrhundert"/.²⁰

Az augusztusi menológiumok egy Metaphrastés előtti csoportjának az elkülönítésére Ehrhard nem egy helyt egyebek mellett éppen azt a feltevését használja fel érvül, miszerint proológusunk már Symeón előtt meglehetett a "narratio" bevezetéseként.²¹ Miután erről a feltevésről most beigazolódott, hogy kétségtelenül helytelen, felvetődik a kérdés, vajon nem szükséges-e több kéziratos augusztusi menológium és másfajta hagiografikus összeállítás keletkezési korát ujravizsgálni, Ehrhard rendszerezését bizonyos pontokon revideálni. Erre a kérdésre azonban nem most és itt, hanem később és egy más írásomban kívánok kitérni s ezzel a Konstantinápoly avar-perzsa ostromáról szóló homília irodalmi derivátumainak a keletkezésmenetét új megvilágításba helyezni.

J e g y z e t e k

- 1 F. Barišić, Le siège de Constantinople par les Avars et les Slaves en 626: Byzantion 24 /1954/ 371-395; A. Stratos, Byzantium in the Seventh Century, I. 602-634, Amsterdam 1968, 173-196 /"Siege of Constantinople"/; S. Szádeczky-Kardoss, Ein Versuch zur Sammlung und chronologischen Anordnung der griechischen Quellen der Awarengeschichte nebst einer Auswahl von anderssprachigen Quellen, Szeged 1972, 91-92, 137; A. Avenarius, Die Awaren in Europa, Amsterdam-Bratislava 1974, 114-116; vö. Th. Olajos, La chronologie de la dynastie avarre de Baian: Revue des études byzantines 34 /1976/ 152-153.
- Az ostrom történetének három szemtanu kortárstól származó főforrása van. Ezek közül a két prózai elbeszélésnek, az alábbiakban megtárgyalandó homiliának és a Chronicon Paschale megfelelő fejezetének francia interpretációját adja F. Makk a lejjebb 2 jegyzetben idézendő munkájában. Georgios Pisidés költői elbeszélésének /Bellum Avaricum/ olasz fordításos kétnyelvű kiadását látta el magyarázó jegyzetekkel A. Pertusi, Giorgio di Pisidia: Poemi I. Panegirici epici, Ettal 1960, 175-224.
- 2 F. Makk, Traduction et commentaire de l'homélie écrite probablement par Théodore le Syncelle sur le siège de Constantinople en 626... Appendice: Analecta Avarica de L. Sternbach, Szeged 1975. Ez a kötet hozza rövid magyarázó jegyzetekkel a prédikáció első teljes fordítását és függelékben adja a szöveg mindmáig egyetlen teljes edicióját L. Sternbachtól.

- 3 Nem véletlenül áll, mint lejjebb látni fogjuk, éppen augusztus 7-hez kapcsolva Mária városmentő csodájának az elbeszélése a legrégebb konstantinápolyi menologiumokban és synaxariumokban.
- 4 Az akathistos szombatjáról /V. Grumel, Chronologie [Traité d' Études Byzantines I.] , Paris 1958, 320, 327/ lejjebb esik még szó.
- 5 Az alábbiakban elsősorban A. Ehrhard /rövidítve Ehrh./ nagyszabású és főeredményeiben máig is alapvető művére hivatkozom: Überlieferung und Bestand der hagiographischen und homiletischen Literatur der griechischen Kirche I., II., III 1., III 2., Leipzig 1937, 1938, 1943, 1952. Szükségesnek és indokoltnak látszik ez annál inkább, mert Moravcsik Gy., aki Byzantinoturcicájában /I., Berlin 1958, 294-295/ a nála megszokott gondossággal állította össze a lejjebb megtárgyalandó szövegek hat legfontosabbikának alapvető szakirodalmát, éppen Ehrhard kutatásait nem említi. S ugyanígy jár el az avar történelem eme forrásainak egy sor más modern kutatója; kiragadott példaként hadd utaljak a Fontes Graeci historiae Bulgaricae vonatkozó részleteire /III., Serdicae 1960, 41-55, 171-174, G. Cankova-Petkova tollából/.
- 6 Ehrh. I 676-679.-Cod. Parisinus Gr. Suppl. 241 saec. X, fol. 32^V-53^F. Sternbach /Makk 2 jegyzetben idézett műve függelékeként újra lenyomtatott/ kollációját fotomásolatok segítségével ellenőriztem. Az eredményről a Horváth János 65. születésnapjára szánt, de közbejött halála miatt epitymbionként kiadandó kötetben számolok be ezen a címen: "Megjegyzések Theo-

dóros Synkellos Konstantinápoly avar ostromáról szóló szentbeszédének párizsi kéziratáról".

- 7 Ehrh. I 358-363. — Cod. Gr. Athous Batopedi 84 saec. IX-X, fol. 63^r-68^r. Az eddig kollacionálatlan kódex olvasatait közlöm az Acta Antiqua Acad. Scient. Hung. 25 /1977/ kötete számára leadott cikkemben: "Eine unkollationierte Handschrift der Homilie über die persisch-awarische Belagerung von Konstantinopel".
- 8 Ehrh. I 682-690.
- 9 Ehrh. II 263-267, 282-285. — Említést érdemel, hogy Ehrh. I 276-277 néhány olyan félévre szóló anyagot tartalmazó kéziratot is Metaphrastés előtti időkre vél visszavezethetni, amelyek az állandó és a mozgó egyházi esztendő egyaránt szem előtt tartják beosztásukban, és a félév elhatárolását a mozgó év szerint adják; ezekben is az akathistos szombatjánál szerepel a rezümészerűen lerövidített elbeszélés Mária Konstantinápolyt megszabadító csodatételéről.
- 10 Az akathistos hymnos szerzőségének örökzöld problémájához döntő új szempont ismereteim szerint az utóbbi időkben nemigen bukkant fel. A korábbi szakirodalomról és a kérdés állásáról tájékoztatást ad H.-G. Beck, Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich, München 1959 /Repr.1977/ 427-428.

- 11 Ehrh. III 2, 756.—Cod. Vaticanus Gr. 1572 saec. XI., fol. 41^v-74^r. A. Mai régebbi kollációját /Nova patrum bibliotheca VI 2., Roma 1853, p. 423-437/ a kódex fotokópiája alapján revideáltam az Acta Antiqua Acad. Scient. Hung. 24 /1976/ kötetének készült cikkemben: "Zur Textüberlieferung der 'Homilia de obsidione Avarica Constantinopolis auctore, ut videtur, Theodoro Syncello'".
- 12 Ehrh. I 695-701, vö. 51-53. — H. Delehay, Synaxarium ecclesiae Constantinopolitanae /Propylaeum ad Acta Sanctorum Novembris/, Bruxelles 1902, col. 869-876 a synaxarium több változatát is hozza a bennünket foglalkoztató elbeszélésből. Egyik legnevezetesebb synaxarium az, amelyet "Menologium Basillianum" /vagy "menologium imperatoris Basillii II"/ címen szoktak idézni; ez is tartalmaz elbeszélést Mária csodájáról aug.7-nél: Migne, Patrol. Gr. CXVII, Parisiis 1868, col.573-576.
- 13 Ehrh. II 611-612. — H.-G. Beck, Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich, München 1959 /Repr.1977/, 570-575.
- 14 Gy. Moravcsik, Byzantinoturcica I., Berlin 1958, 295: "unzählige Handschriften".
- 15 Ehrh. III 1, 208-317 /passim: "Panegyriken"/, 329, 341, 574-575 /homiliariumok/, vö. még III 2, 814-873 /passim/, 985.
- 16 Ehrh. III 1, 407-412.
- 17 III /Bruxelles 1957/ 133-170 /passim/; vö még Auctarium

/Bruxelles 1969/ 261-273 /kiegészítések, pótlások/.

- 18 H.O. Coxe, *Catalogi codicum mss. Bibliothecae Bodleianae I.*, Oxford 1853, 588-589; C. van de Vorst et H. Delehay, *Catalogus codicum hagiographicorum Graecorum Germaniae Belgii Angliae*, Bruxelles 1913, 344-345; Ehrh. III 2, 760-761; F. Halkin, *BHG III*, Bruxelles 1957, p. 134, *Auctarium*, Bruxelles 1969, p. 261.
- 19 Ehrh. II 610-611, III 2, 760-761.
- 20 H.-G. Beck, *Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich*, München 1959 /Repr. 1977/, 15.
- 21 Ehrh. II 610-612, III 2, 760-761, vö. I 276-277, 682-688, II 32, 267.

Samuel Szádeczky-Kardoss

PROLOGUS IN NARRATIONEM DE
MIRACULO MARIAE LIBERATRICIS
CONSTANTINOPOLIS AB AVARIS
ET PERSIS OPPUGNATAE

Folia 15^v-16^r codicis Graeci Oxoniensis Bodleiani Seldeniani "Arch. supra 9" /saec. XIV/ continent prologum metricum, nisi fallor, adhuc ineditum in narrationem de mirabili liberatione Constantinopolis ab hostibus anno 626 circumventae, quam in menologium suum inseruit Symeon Metaphrasta /F. Halkin, Bibliotheca hagiographica Graeca, Bruxelles 1957, 1969, No. 1059z = Prologus, No. 1060 = Narratio de miraculo Mariae edita postremo a J.-P. Migne: Patrologiae cursus completus ... Patrologiae Graecae tomus CVI, Parisiis 1863, col. 1336-1353 = tomus XCII, Parisiis 1860, col. 1353-1372/. In photographia, quae mihi praesto est, nonnulla minus certe legi possunt, praesertim vocabula versuum 26 /τὸν σὸν ἀχρεῖον/ et 36 /χαμαῶ, γε ἀεὶ/. Ecce textus, ut videtur, nunc primum prelo traditus:

Διήγησις ἀρίστη ἐκ παλαιῶν
ἱστοριῶν συλλεγεῖσα, δι' ἣν
ἔτελλαν εἰώθεν ἑορτάζειν ἡ
τοῦ θεοῦ ἅγια καθολικὴ καὶ
ἀποστολικὴ ἐκκλησία τὴν ἑ-
ορτὴν τῆς ἀκαθίστου.

Ἐμῶν ῥημάτων ἀκουσον καὶ πρόσχες μου τοὺς λόγους,
παντάνασσα πανδμνητε παρθενομητερ κδρη.
Ὅϊδε δακρῶν σταλαγμοὺς, οἴδε τοὺς στεναγμοὺς μου,
οἴδε τὴν λυπνὴν τῆς φυχῆς, οἴδε καὶ μὴ παρδῆς.

5 Οὐ φέρω τὰς ἐπιβουλάς
οὐ φέρω τὴν ἐκτίθεισιν,
οὐ στέγω τοῦτου μηχανάς,
οὐχ ὑπομένειν δύναμαι
βιάζει καὶ πειράζει με
10 τοξεύει, βάλλει βέλεσιν
ἀγρευεὶ καὶ θηρεύει με
εἰς ἁμαρτίας βάραθρα
Ψυχῆς τὰς κώρας ἔσβεσεν,
τὸ σῶμα κατερύπωσεν,
15 Ἐξέδυσέ με τὴν λαμπρὰν
ἐνέδουσε με ῥυπαρὸν
Ἐσθλήσεν, ἀφήρησεν
τὰ ὄψα, τὰ χαρίσματα
καὶ κένητα κατέστησεν.
20 λοιπὸν, ἀγνὴ πανθγαθε
φιλεῖσπλαγχνε φίλδυνθρωπε
τῶν θλιβομένων χαρμονή,
τῶν πάντων καταφύγιον
Ἡ τὸν Χριστὸν μου τέξασα
25 καὶ γάλακτι τροφήσασα
ἐλέησον, οἰκτεύρησον
καὶ τὸν ἐχθρὸν, τὸν πονηρὸν,
τὸν οὕτω δράσαντα κακῶς
ταπεινώσον, κατὰβαλε
30 καὶ ὀδὸς μοι τὴν συγχώρησιν
καὶ τὴν ἀντίληψιν τὴν σὴν,
καὶ σκέπε, φρουρεῖ, φύλαττε
τῶν ἀνελπίζτων ἢ ἔλπισ,
ἢ προσδοκία τῶν εἰς σε,

σατανᾶ ψυχοφθόρου,
οὐ φέρω τὴν κακίαν,
ἐνέδρας λογχολόγους.
τὴν πλάνην τῶν δαιμόνων.
νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν,
ἀτόπων λογισμῶν με,
πράξεσιν ἀθεμίτοις,
καθέλκει, συνωθεῖ με.
μᾶλλον δὲ καὶ τοῦ νοῦ μου,
ἐσπύλωσε τὸ πνεῦμα.
στολὴν τῆς σωφροσύνης,
τῆς ἁμαρτίας, σάκκον.
τὸν πλοῦτον τῆς ψυχῆς μου,
τὰ ἐκ θεοῦ δοθέντα.
Πάλιν ἐπικαλοῦμαι
φιλόγαθε παρθένε,
Χριστιανῶν προστάτις,
λιμὴν χειμαζομένων,
τῶν καταπονουμένων.
τοῦ κόσμου τὸν δεσπότην
τὸν τρέφοντα τὴν κτίσιν
τὸν σὸν ἀχρεῖον δοῦλον,
τὸν ψυχοφθόρον λύκον
καὶ ταπεινώσαντα με
καὶ συντριψόν ἐν τῷ χεῖ,
τῶν πρὶν ἡμαρτημένων
καὶ σκέπε εἰς τὸ μέλλον,
τὸν κόσμον ἐν ἐλέει
τῶν ἀγαθῶν ἢ βρῦσις,
παρθένε, προστρέχόντων.

35	Λύσον, παρθένε, τὰς σειρὰς	τῶν ἐμῶν πονημάτων
	τῷ χαμαλῷ καὶ εὐτελεῖ	καὶ γε δεῖ δειλαίῳ.
	Ἐκέρ πόντας σὺ δ' ἀνάστας,	τοῦ θεοῦ θυηπόλε,
	τοὺς ὕμνους καὶ τὰ θαύματα	τῆς δέσποινας τοῦ κόσμου
	μετὰ χαρᾶς ἐλλικρινούσ,	ὡς ἦθος, ἐπευλόγει.

In apparatu critico tantum eos locos tracto, ubi littera/e libri manuscripti textu nostro discrepant. Librarius iota subscriptum nusquam adhibuit; signa accentus, aspirationis, interpunctionis inconsequenter usitavit. Variarum lectiones codicis hae sunt:

Titulus συλλεγεῖσα] συλεγῆσα / ἔτελαν] ἔτελαν

Versus 1 πρόσσχεσ] πρόσσχεσ

5 σατανᾶ] σατανᾶ τοῦ

7 λογχολόγους] λονχολόγους

8 ὑπομένειν] ὑπομένην

9 βιδᾶζει] βιδᾶζη / πειρᾶζει] πειρᾶζη / με] μαί
μεθ' ἡμέραν] μεθ' ἡμέραν

10 τοξεύει] τοξεύει / βᾶλλει] βᾶλλει / με] μαί

11 θηρεύει] θυρεύει / με] μαί

12 με] μαί

13 μᾶλλον] μάλλον

14 τὸ] τῷ / κατερύπασεν] κατερύποσεν
ἐσκήλωσε] ἐσκήλωσεν

15 ἐξέδυσέ με] ἐξέδυσεν μαί / σωφροσύνης] σωφρο-
σύνης

16 ἐνέδυσε με] ἐνέδυσεν μαί

17 ἀφήρπασε] ἀφήρπασεν

18 δοθέντα] δωθέντα

19 κένητα] κένητα / κατέστησεν] κατέστισεν

21 φιλεῖσπλαγχνε] φιλεῖσπλαχνε

- 22 θλιβουμένων] θλιβωμένων / χαρμονή] χαρμωνί
25 κτίσιον] κτήσιον
26 οϊκτεύρησον] οϊκτέρησον / άχρετον] άχριον
27 λυκον] λίκον
28 ταπεινώσαντά με] ταπεινώσαντά μου
29 τάχει] τάχιστα
30 ήμαρτημένων] ήμαρτιμένων
32 φροῦρει] φρούρι / φύλαττε] φύλαται
33 έλπει] έλπεις
34 προστρεχόντων] προστρεχόντων
36 καί γε άει] γε άει καί / δειλαίφ] δειλάφ
37 σύ] σου / ό' άνδστας] ό' έξανδστας
39 έπειλδγει] έπειλδγη

Albertus Ehrhard /Überlieferung und Bestand der hagiographischen und homiletischen Literatur der griechischen Kirche II. , Leipzig 1938, p. 611-612 III 2., Berlin-Leipzig 1952, p.760-761/persuasum habuit prologum antiquitus ad narrationem de miraculo Mariae liberatricis pertinuisse, sed postea a Symeone Metaphrasta menologio reformato exclusum esse. Quae opinio nunc reicienda est. Versus enim politicos quindecim syllabarum poetae ecclesiastici Byzantini ante saecula X.-XI. numquam vel certe rarissime adhibuerunt /cf. H.-G. Beck, Geschichte der byzantinischen Volksliteratur, München 1971, p. 15: "... Fünfzehnsilber ... finden sich in der religiösen Lyrik der Hochsprache zum erstenmal ... im 10./11. Jahrhundert"/. Itaque prologus noster post tempora Metaphrastae compositus et narrationi praefixus esse videtur.

Csillik Éva

SZENT DEMETER CSODÁI ELSŐ KÖNYVE

TIZENKETTEDIK FEJEZETÉNEK A KÉZIRATAIRÓL

A szlávok tulnyomó többségénél az írásbeliség és ezzel a fejlettebb kulturális élet közvetlenül vagy közvetve Cirill és Metód működésére megy vissza — s ezek a szlávok századok multával világtörténelemformáló erővé váltak az Elbától s az Adriától a Csendes-óceánig nyúló óriási földdarabon. A szlávok aposztolai, a szláv írás és irodalom megalkotói pedig Thessaloniké szülöttei voltak: századokra kiható tevékenységükben az a kölcsönhatás testesült meg, amely egyfelől a friss életerős balkáni szláv bevándorlók, másfelől az évezredes hellén kultúra értékeit őrző nagyváros, Thessaloniké között idők folyamán kibontakozott.

A szláv bevándorlók és Thessaloniké olyan nagy jelentőségűvé váló kapcsolatának kezdetéről egyetlen írott forrás nyújt némi tájékoztatást, szent Demeter csodáinak első könyve, amelyet a város érseke, János állított össze a hetedik század huszas-harmincas évtizedei táján.¹ A későbbi főpap a hatodik század végétől fogva szemtanuja vagy éppen résztvevője volt azoknak az eseményeknek, amelyek során a kegyes hiedelem szerint szent Demeter szabadította meg kedves városát különféle veszedelmektől. A kortárs tájékoztatása az általa megélt és elbeszélt eseményekről hitelt érdemlő, csak a jámbor fantázia szüleményeit kell benne elkülönítenünk a történeti tényektől.²

Ennek az elsőrendű fontosságú történeti kútfőnek, Demeter csodatételei első könyvének a tudomány követelményeit csak valamelyest is kielégítő kiadása azonban a számomra hozzáférhető szakirodalom tájékoztatása szerint mindmáig nem jelent meg nyomtatásban. Egyfelől Paul Lemerle professzor,³ másfelől egy thessalonikéi tudós munkaközösség⁴ kilátásba helyezte ugyan ilyen

edició elkészítését; ám egyelőre mindkét szövegközlés még várat magára. Így talán valami nagyon szerény szolgálatot tehetek a kutatásnak, ha a szóban forgó haglografikus mű tizenkettedik fejezetének a direkt kézirati hagyományát a releváns kódexek olvasatainak kollacionálásával hozzáférhetővé teszem.

Demeter csodáinak János érsektől származó első könyvét a maga egészében és eredetinek látszó megszerkesztettségében egyetlen kézirat őrizte meg az utókor számára, a Parisinus Graecus 1517 saec. XII.⁵ E vezérkézirat használható olvasatainak tetemes részét azonban a tizenkettedik caput esetében /mint több más fejezetnél is/ nem értékesítette az egyedüli teljes szövegkiadás. A bollandista Corneille De Bye /Byacus/⁶ ti. 1780-ban elsősorban⁷ /ha nem is kizárólagosan/ a vatikáni kódexre /Vaticanus Graecus 821 saec. XI/⁸ alapozta a bennünket foglalkoztató részlet szövegmegállapítását. S az azóta megjelent teljes illetőleg szemelvényes kiadások lényegében nem tettek egyebet mint azt, hogy a XVIII. századi edíció szövegét reprodukálják.⁹ Egyedül A. Tougard végzett némi új kézirat kollacionálást a Miracula sancti Demetrii János érsek írta első könyvének válogatott részleteihez. Ám Tougard a tizenkettedik fejezet paragrafusaiából /§ 93-106/ mindössze kettőt /§ 98-99/ méltatott figyelmére szemelvényösszeállításában.¹⁰

Ilyen előzmények után indokolt, úgy vélem, jelen cikkem latin nyelvű rezüméjébe ágyazva teljes kollációját adni a Miracula sancti Demetrii I 12 kéziratainak. Ezzel kapcsolatosan a következőket kell megjegyezni. A thessalonikéi Demeterbazilika cibóriumának az égésével kapcsolatos csodaelbeszélés János érsek tollából F. Halkin /ismereteim szerint ma legteljesebbnek tekinthető/ összeállítása alapján csak két középkori kódexben kereshető, a feljebb már említett párizsiban és vati-

kániban.¹¹ Mindkettőnek a megfelelő részről fotokópiák állanak rendelkezésemre. Ezek szolgáltak a varia lectio megállapításának a bázisául. Természetesen a legjobb fénykép sem pótolhatja maradéktalanul az eredeti pergamen levél vizsgálatát. Remélem azonban, hogy ebből fakadóan /párizsi és római utazásra nem volt módom/ számottevő hiányosság nem csuszott kollációmba. Csak azokat a helyeket tüntetem fel, ahol az egyik vagy mindkét kézirat egy vagy több betűje eltérést mutat a Migne-féle Patrologiában lenyomatott textustól. Az ékezet, a hehezet és az interpunkció vonatkozásában mindkét kézirat annyira következtelen, hogy ezzel kapcsolatos eltéréseik jelzése semmi haszonnal nem járna a szövegrekonstruálás szempontjából. Aliótát egyik kódexünk irnoka sem alkalmazott, az minden esetben modern beletoldás a kézirati hagyomány helyesírásába. Az itacista jellegű /s más a vulgáris kiejtésből eredeztethető/ szövegeltéréseket azért nem mellőztem, mert közöttük akadhat esetleg olyan, amelyik mégiscsak segít valamit a textus megállapításában.

A Migne-féle kiadás¹² kolumnáin nincs ugyan feltüntetve a sorszámzás. Ám így is minden különösebb nehézség vagy félreértési lehetőség nélkül megállapítható, hogy a kiadás melyik sorára utalok kollációmban. Azért vettem ezt az edíciót szövegösszevetésem alapjául, mert az Acta Sanctorum ivrét kötete,¹³ ez a súlyos fóliáns rendkívül nehézkesen kezelhető, unpraktikus. Ráadásul nyomtatott sorszámzást szintén nem tartalmaz. Csak kényelmetlenséget szereztem volna szerény írásom olvasójának, ha a bollandisták eredeti szövegkiadásának a használatára szoritottam volna azt, aki kollációmát értékesíteni akarja.

A latin rezümébe ágyazottan azokat a passzusokat is sorra veszem, amelyek esetében a kéziratok kollációja nyomán a Patrologiáétól eltérő szövegmegállapítást javasolok. Ilyen javas-

lattal élek egyfelől ott, ahol Migne mindkét kódex egybehangzó tanuságát elvetve nyomtat le egy megváltoztatott szöveget, holott a kézirati tradíció kielégítő /itt-ott a kiadó "javításánál" is jobb/ értelmet kínál. Másfelől ott állok elő új szövegmegállapítási javaslattal, ahol a Patrológia az egyik kézirat — rendszeren a Parisinus — jobb illetve teljesebb olvasatát mellőzi. Néhány esetben a bollandistáknál már az állott, amit magam is elfogadok, csak Migne kiadásától tér el javaslatom; az ilyen passzusokat + jellel hozom összeállításomban.

A rend kedvéért meg kell említenem, hogy mikor a fentiekben a *Miracula s. Demetrii* I 12 /§ 93-106/ teljes kézirati hagyományának a feltárásáról beszéltem, ezt mindig csak a direkt tradícióra értettem. Az indirekt hagyományt Szent Demeter csodáinak olyan későbbi emlegetései képezik, amelyek közvetlenül vagy közvetve János érsek elbeszélését visszhangozzák. Ám a késői szerzők annyira átalakítva, részben radikálisan lerövidítve, részben szónokiasan felcicomázva mondják el a cibórium égésének s vele a város szláv megrohanásának történetét, hogy tőlük az eredeti mű megfogalmazásának a rekonstruálásához számottevő segítséget nem kaphatunk. Elég példaképpen néhány ilyen századokkal későbbi feldolgozásra utalni, mert azok gondos átolvasása jól megvilágíthatja fenti megállapításunk indokoltságát: Nicetas archiepiscopus Thessalonicensis, *De miraculis s. Demetrii* 25-27 /p. 352,12-354,21 ed. A. Sigalas: 'Επειρηὶς Ἐταπεινὰς Βυζαντινῶν Σπουδῶν XII., 1936/; Ioannes Stauracius diaconus et chartophylax Thessalonicensis, *Oratio de miraculis s. Demetrii* 6 § 11-12 /p.344,33--346,23 ed. Ioakeim Iberites: Μακεδονικὰ I., 190/; Constantinus Acropolita, *Oratio de megalomartyre Demetrio* 32-33 /p. 187,32-189,29 ed. A. Papadopoulos-Kerameus: Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμητικῆς Σταχυολογίας I., Petropoli 1891/.

Demeter csodái első könyvének figyelmen kívül hagyott párizsi kéziratbeli olvasatait először egy 1975-ös egyetemi tudományos diákköri dolgozatomban érintettem.¹⁴ Az ott mutatványként közölt varia lectiok egyike, amelyet itt a latin rezümé végén függelékként hozok, mindjárt alkalmasnak bizonyult egy élénken vitatott probléma, úgy tűnik, végérvényes megoldására: annak a kérdésnek a megválaszolására, hogy mikor jártak legelső ízben szláv és avar seregek Thessaloniké közelében. Bebizonyosodott, hogy ez az 586 szeptemberénél korábbra nem datálható ostrom alkalmával történt, amelyet a Miracula 13-15 caputjai beszélnek el. /Iohannes Ephesinus szir egyháztörténetében¹⁵ vagy nem Thessalonikéről van szó ennél korábbi időponthoz kapcsolódóan, vagy ha mégis, úgy a várostól messze élő és író auctort nem tekinthetjük olyan hitelt érdemlőnek, mint a Thessalonikében lakó, annak sorsában személyesen osztozó János érseket, akinek az új olvasattal félreérthetlenné vált szövege minden más híradásnál megbízhatóbbnak tekintendő.¹⁶

Az elmondottak után talán nem alaptalanul remélem, hogy Demeter csodái I 12 fejezetéhez itt adott kézirat kollációm szintén használhatóbbá teszi a forrást a historikus számára, aki a legelső önállóan /avarok nélkül/ végrehajtott szláv támadást vizsgálja Thessaloniké történetében.¹⁷

J e g y z e t e k

- 1 H.-G. Beck, Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich, München 1959 /Repr. 1977/, 458-459; a korábbi szakirodalomból kiemelendő M. Jugie cikke, La vie et les oeuvres de Jean de Thessalonique: Échos d'Orient 21 /1922/ 293-307.
- 2 A Miracula s. Demetrii I /és II/ forrásértékére lásd egyebek mellett Gy. Moravcsik, Byzantinoturcica I., Berlin 1958, 558-560; I. E. Καραγιαννδπούλος, Πηγαὶ τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας, Θεσσαλονίκη 1971, 166-167. /No. 142/.
- 3 P. Lemerle, La composition et la chronologie des deux premiers livres des Miracula S. Demetrii: Byzantinische Zeitschrift 46 /1953/ 349-361; vö. még Revue des Études Sud-Est Européennes 12 /1974/ 409-410.
- 4 Lásd P. Charanis utalását: Balkan Studies 11 /Thessaloniki 1970/ 229-230.
- 5 A kódex leírását adják egyebek mellett F. Halkin, Manuscrits grecs de Paris: Inventaire hagiographique, Bruxelles 1968; A. Ehrhard, Überlieferung und Bestand der hagiographischen und homiletischen Literatur der griechischen Kirche III 2., Berlin-Leipzig 1952, 901.
- 6 H. Delehaye, A travers trois siècles: L'oeuvre des Bollandistes 1615-1915, Bruxelles 1920, 43, 53, vö. 249.

- 7 Acta Sanctorum Octobris IV, Bruxellis 1780; editio iterata, Parisiis et Romae 1866, 137-142.
- 8 A kódex leírását adják egyebek mellett R. Devreesse: Bibliothecae Apostolicae Vaticanae libri manu scripti ... Codices Vaticani Graeci. Tomus III. Codices 604-866, Città del Vaticano 1950; Haglographi Bollandiani et Pius Franchi de' Cavalieri, Catalogus codicum hagiographicorum Graecorum Bibliothecae Vaticanae, Bruxellis 1899.
- 9 Teljes kiadás /legalábbis a bennünket foglalkoztató részletek vonatkozásában/: Patrologiae cursus completus ... accurate J.-P. Migne ... Patrologiae Graecae tomus CXVI, Parisiis 1864, col. 1273-1284. A szemelvényes kiadások közül a legújabb /s egyik legtöbbet felölelő/ V. Tapkova-Zaimováé : Fontes Graeci historiae Bulgaricae III., Serdicae 1960, 109-113.
- 10 A. Tougard, L'histoire profane dans les actes grecs des Bollandistes. Extraits grecs, traduction française, notes. Avec les fragments laissés inédits par les Bollandistes, Paris 1874, 86-89, vö. 253-254.
- 11 F. Halkin, Bibliotheca hagiographica Graeca I /Bruxelles 1957/ 155-156: No. 511, 516d; vö. Auctarium /Bruxelles 1969/ 58-59.
- 12 Lásd feljebb 9 jegyz.
- 13 Lásd feljebb 7 jegyz.

- 14 Fejezetek a déli szlávok Balkánra telepedésének történetéből szent Demeter csodáinak tükrében /Mutatvány a "Miracula s. Demetrii" I 12-15 új szövegmegállapításának a tanulságaiból/: Acta Iuvenum. Sectio Historica. Tomus VIII. /Szeged 1975/ 7-19.
- 15 VI. 25: Iohannis Ephesini historiae ecclesiasticae pars tertia. Interpretatus est E. W. Brooks /Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium. Scriptores Syri. Series tertia. Tomus III. Versio/, Lovanii 1936, p. 248. Ephesosi János elbeszéléséből merít Michael Syrus X 18: Chronique de Michel le Syrien patriarche Jacobite d'Antioche /1166-1199/. Éditée ... et traduite en français par J.-B. Chabot, II., Paris 1901, 347.
- 16 T. Olajos, К вопросу об истории заселения балканских земель славянами: Oikumene 1 /1976/ 243-245.
- 17 Iohannes episcopus urbis Nikiu, Chron. 109, 18 /The Chronicle of John, Bishop of Nikiu. Translated from Zotenberg's Ethiopic Text by R.H. Charles, London-Oxford 1916, p. 175-176/ egy Phokas császársága /602-610/ idején /609 körül ?/ Thessalonikét érő barbár támadásról szól homályosan. Elképzelhető, hogy ez a híradás is arra a szláv rajtaütésre vonatkozik, mint amelyről a Miracula s. Dem. I 12 fejezete tájékoztat.

Eva Csillik

DE CODICIBUS CAPITIS XII.

LIBRI PRIMI MIRACULORUM S.

DEMETRII

Conexiones Slavorum et Thessalonicensium, commercia robustorum advenarum mediæ ævi cum civitate antiqua excoltae Graecitatis fructum maximi momenti tulerant: Cyrillus et Methodius Thessalonicae nati condiderant scripturam et litteraturam Slavicam itaque fundamenta iecerant cultus humanitatisque stirpis, quae labentibus saeculis primas partes obtinuit in historia terrarum ab Albi fluvio et mari Hadriatico usque ad Oceanum Pacificum extensarum. Notitia temporum, in quibus populus et urbs supra memorati primum inter se contingere coeperunt, ex unico fonte manat: liber primus Miraculorum sancti Demetrii ab Iohanne archiepiscopo Thessalonicensi initio saeculi septimi conscriptus narrat nobis primas obsidiones a Slavis /et Avaris/ Thessalonicae illatas.

Lectiones variae codicis Parisini Graeci 1517 in editione Corneli Byaeti /Bollandistae s. XVIII./, quam Jacobus-Paulus Migne etiam in suam Patrologiam Graecam inseruit /Acta Sanctorum³, Octobris tomus IV., Parisiis et Romae 1866, p. 104-162; Patrologiae cursus completus ... Patrologiae Graecae tomus CXVI., Parisiis 1864, col. 1204-1324/, neglectae, a me autem photographiis usa in medium prolatae effecerunt, ut historiam Slavorum /et Avarorum/ ad Thessalonicam appropinquantium melius cognoscereamus; vide opusculum meum in: Acta Iuvenum. Sectio Historica. Tomus VIII /Szeged 1975/ p. 7-19, confer etiam commentationes Theresae Olajos in: Oikumene I. /Budapest 1976/ p. 239-245 et Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae: Acta Historica 58. /Szeged 1977/ p. 10. Igitur fortasse operae pretium est omnes

nunc varias lectiones /non tantum selectas/ codicum, qui caput duodecimum libri primi Miraculorum S. Demetrii continent, publicare. Nam editiones criticae partim a Paulo Lemerle, partim a collegio virorum doctorum Thessalonicensium praenuntiatae tardius proditurae videntur; cf. *Balkan Studies* vol. 11, 1970, p. 229-230 et *Revue des études Sud-Est Européennes* 12, 1974, p. 409-410.

Sicut Franciscus Halkin /*Bibliotheca Hagiographica Graeca*, Bruxelles 1957, 1969, No. 511 et 516d/ docet, narratio de prima incursione Slavorum, quae sine societate Avarica in fines Thessalonicenses facta est /*Mirac. S. Dem. I* 12, §§ 93-106/, in duobus libris manuscriptis exstat. Hi sunt: codex Graecus Parisinus *Bibliothecae Nationalis* 1517 saec. XII /folia 85^V-96^R/ et codex Graecus Vaticanus 821 saec. XI /folia 73^R-82^V/; cf. F. Halkin, *Manuscrits grecs de Paris: Inventaire hagiographique /Subsidia Hagiographica, 36/*, Bruxelles 1968 et *Bibliothecae Vaticanae codices manuscripti ... Codices Vaticani Graeci. Tomus III. Codices 604-866* recensuit R. Devreesse, *Città del Vaticano* 1950.

Locos exscripsi, ubi littera/e/ in uno aut utroque codice textu Patrologiae Graecae discrepant. Differentias accentus, aspirationis, interpunctionis non notavi. Iota subscriptum in libris manuscriptis nostris nusquam invenitur. Benevole ignoscas rogo, si quid in exemplaribus lucis ope pictis, quae mihi Szegedini praesto fuerunt, aliter legi atque in ipso codice legitur. Quod mihi raro tantum accidisse spero.

Patrol. Gr. CXVI
columna, versus, textus
1273

Parisin. Gr. 1517

Vatic. Gr. 821

50-51	ἐν τῇ κιβωρῶ	ἐν τῇ κιβωρῶ	ἐν κιβωρίου
4	θαύματα	θαύμασια	θαύμασια
5	σπεύδων	σπεύδων	σπεύδον
12	χανόων	χάνδον	χάνδον
12	ἐκπεπωκότων	ἐκπεπωκότων	ἐκπεπωκότων
14	δεύζωμεν	δεύζωμεν	δεύζομεν
17	συγγράψωμεν	συγγράψωμεν	συγγράψωμεν
18	πάλιν ὧν ἔγνωμεν	πάλιν εἰ παντῶν ὧν ἔγνωμεν	πάλιν ὧν ἔγνωμεν
20-21	συντάττομεν κατα- λαμβάνουσιν	συντάττομεν ἕτερα πάλιν ἐπι καταλαμβάνουσιν	συντάττομεν κατα- λαμβάνουσιν
21-22	ἀνδραγαθήματα	εὐεργετήματα	ἀνδραγαθήματα
23	ἡμεῖς	ἡμεῖς	ἡμεῖς
23	οἱ μεθ' ἡμᾶς	οἱ μεθ' ἡμᾶς	ὁ μεθ' ἡμᾶς
26	περατῶσαι	περατῶσαι	περατῶσαι
32	μέγεθος	μέθος	μέγεθος
34-35	τοῦ καλλιπύκου τοῦτου καὶ φιλοπύκτου	τοῦ καλλιπύκου καὶ φιλοπύκτου τοῦτου	τοῦ καλλιπύκου τοῦτου καὶ φιλοπύκτου
40	πλατεῖα	πλατεῖα	πλατεῖα
41	κατηκουμένης	κατακουμένης	κατακουμένης
<u>1276</u>			
7	ἀποβυσθηναί	ἀποβυσθηναί	ἀποβυσθηναί
8	χαυθεῖς τῇ	λυθεῖς τῇ	αὐθεῖς τὸ
15	θεωμένων	θεωμένων	θεομένων
16	ἔδεδοκῆσαν	ἔδεδοκῆσαν	ἔδεδοκῆσαν
17	ἐκ τῆς διὰ	ἐκ τοῦ διὰ	ἐκ τοῦ διὰ
18	ἀλύσεως	ἀλύσεως	ἀλύσεως

Patrol. Gr. CXVI
columna, versus, textus

Parisin. Gr. 1517

Vatic. Gr. 821

1276

19	ἀκηρωεῖτο	ἀκηρωεῖτο	ἀκηρωεῖτο
22	περιτεφροῦν καὶ δὴ	περιτεφροῦν δὴ	περιτεφροῦν καὶ δὴ
25	φλογοῦ	φλογοῦ	φλογγοῦ /vel φλογομοῦ ?/
26	διεκχωροῦντος	διεγχωροῦντος	διεκχωροῦντος
28	κελευόντων	κελευόντων	κελευόντων
28	ἰσχυόντων	εἰσχυόντων	ἰσχυόντων
29	κηδεμόνων	κηδομένων	κηδομένων
33	μόνου	μόνου	μόνου
35	τις	εἷς	εἷς
36	στρατιᾶν	στρατειᾶν	στρατειᾶν
37	ὑπαρχῶν	ὑπαρχῶν	ὑπαρχῶν
39	ἀλύπως	ἀλύπως	ἀλύπος
40	ἀφινιδίαν	ἀφινιδίαν	δρμινιδίαν
42	κινήσαντος	κινήσαντος	κινήσαντος
46	πλαττόμενος καὶ μόνου γινόμενος τοῦ	πλαττόμενος τοῦ	πλαττόμενος καὶ μόνου γινόμενος τοῦ
48-49	χωνευθέντος	χωνευθέντος	χωνευθέντος
49	προμηθεῖα	προμηθεῖα	προμηθεῖα

1277

1	καθειστήκει	καθειστήκει	καθιστήκει
2	νυκτῶν	νυκτός	νυκτῶν
4	δπλασθέντες	δπλασθέντες	δπλασθέντες
7	τοῦ	τῆς	τῆς
11	ἀθροῖα	ἀθροῖον	ἀθροῖα
13	πῶποτε	πῶποτε	πῶποτε
14-15	τελχοῦς	τελχοῦς	τελχοῦς
15	αὐτοφῆ	αὐτοφῆ	αὐτοφῆ

atrol. Gr. CXVI
olumna, versus, textus

Parisin. Gr. 1517

Vatic. Gr. 821

277

7	τοῦ ἀθλοφόρου	τῆς πόλεως	τοῦ ἀθλοφόρου
8	Σκλαβένων	Σκλαβήνων	Σκλαβένων
13	ὑποχωρήσαν	ὑποχωρήσαι	ὑποχωρήσαν
13	εἰσέβαλεν	εἰσέβαλε	εἰσέβαλεν
18	καταλιπὼν	καταλιπὼν	καταλιπὼν
19	πεισθεύσαντες	πεισθέντες	πεισθέντες
10	ἀκολουθεῖα	ἀκολουθεῖα	ἀκολουθεῖα
11-42	ἁμαρτωλοὺς κηδεμονίαν ἀποδεξείεν	ἁμαρτωλοὺς ἀποδεξείεν	ἁμαρτωλοὺς κηδεμονίαν ἀποδεξείεν
42	καὶ τὰς ἡμετέρας ψυχὰς	καὶ βοηθεῖαν τὰς ὑμετέ- ρας ψυχὰς	καὶ τὰς ἡμετέρας ψυχὰς
3	ἀναφλέξειε	ἀναφλέξειε	ἀναφλέξειεν
44	ἀναμνησχομένην	ἀναμνησχομένηας	ἀναμνησχομένην
47	εἶδεν	ἶδεν	ἶδεν

280

2	μόνων	μόνον	μόνων
5	εἶπε	εἶπεν	εἶπεν
6	καὶ τοῦ θεοῦ	καὶ θεοῦ	καὶ θεοῦ
8	ἀπώλε	ἀπώλετο	ἀπώλετο
10	συλλέξατε	συλλέξατε	συλλέξαται
14	ἔγειρεται	ἔγειρετο	ἔγειρετε
19	ἐν χερσὶ κατημέλησε	ἐν χερσὶν κατημέλησαν	ἐν χερσὶν κατημέλησαν
23	οὐκ οἶδατ'	οὐκ οἶδα	οὐκ οἶδα
29-30	μεριμνήσητε	μεριμνήσειτε	μεριμνήσητε
36	μεγάλως	μεγάλως	μεγάλων
38	μηνύσας κατ' ἀληθῆς	μηνύσας ἡμῶν τ' ἀληθῆς	μηνύσας κατ' ἀληθῆς
41	διαβοῆσαι	διαβοῆσαι	διαβοῆσε

Patrol. Gr. CXVI

Parisin. Gr. 1517

Vatic. Gr. 821

columna, versus, textus

1280

43.	φανταζόμενον καὶ νῦν	φανταζόμενοι νῦν	φανταζόμενον καὶ νῦν
44.	ἀντιληφόμεθα	ἀντιληφόμεθα	ἀντιληφόμεθα
48.	μειζόνως	μειζόνως	μειζόνως
50.	ἑθάρδος	ἑθάρδος	ἑθάρδου
51.	θορυβουμένους	θορυβουμένους	θορυβουμένους
52.	ἐνεοῦ	ἐννεοῦ	ἐνεοῦ
53.	ὑμῶν τοῦ	ὑμῶν τὰ περὶ τοῦ	ὑμῶν τοῦ
55.	διευφήμησα	διεφήμησα	διευφήμησα

1281

4	ῥήμασιν	ῥήμασι	ῥήμασιν
6	γῆν	ἔλην	ἐτί οὖν
7-8	πολέμιοι τῶν πυλῶν	πολέμιοι μεχρὶς αὐτῶν τῶν πυλῶν	πολέμιοι τῶν τῶν πυλῶν
10	κατάρθωσε	κατάρθωσεν	κατάρθωσεν
10	ὡς	εἰς	ὡς
11-12	ἐμπρησμὸν	ἐμπρησμὸν	ἐμπρησμὸν
14	ἐκπλήξεως	ἐκπλήξεως	ἐκπλήξεως
15	εἰτὰ τε	εἰτα δὲ	εἰτὰ τε
18	παρεσκεύασε	παρεσκεύασε	παρεσκεύασεν
18	ἀφ'	ἀπὸ	ἀπ'
19	συγκρούσαντας	συγκρούσαντες	συγκρούσαντες
20	ἐπιτελουμένης	τελουμένης	ἐπιτελουμένης
22	αὐτοφῶ	αὐτοφεί	αὐτοφῶ
23	διεμαρτύρου	διεμαρτύρον	διεμαρτύρου
29	προξενήσων	προξενήσας	προξενύσων
31	ὑποστρέφειν	ὑποστρέφειν	ὑποστρέφην
32	συνδήσεως	συνηδήσεως	συνηδήσεως
34	ὑμνησε τῷ θεῷ καὶ τῷ ἀθλοφόρῳ	ὑμνησεν τὸν θεὸν καὶ τὸν ἀθλοφόρον	ὑμνησεν τῷ θεῷ καὶ τῷ ἀθλοφόρῳ

Patrol. Gr. CXVI	Parisin. Gr. 1517	Vatic. Gr. 821
<u>1281</u>		
37-38 εὐεργεσίαις ἀκατάληκτος	εὐεργεσίαις καὶ ἀκατάληκτος	εὐεργεσίαις καὶ ἀκατάληκτος
38 βουλή	βουλή	βολή
40 ὑπακούουσι	ὑπακούουσι	ὑπακούουσιν
47 μου εἰργάσω	κατειργάσω	μου /?/ τειργάσω
48 ἀπεριμερίμνη	ἀπερριμμένη	ἀπεριμμένη
55 οὕτω	οὕτως	οὕτως
<u>1284</u>		
3 μὲν	μὴ	μὴ
7 διεφύλαττε	διεφύλαττε	διεφύλαττεν
8 διέσωζε	διέσωζε	διέσωζεν
8 προσφορά	προφορά	προφορά
9-10 διέσχισεν	διέσχισεν	διέσχησεν
13 ἀξιόχρεών τι	ἀξιόχρεών τι	ἀξιόχρεόν τι
15 ἐκχέομεν	ἐκχέομεν	ἐκχέωμεν
17 οἰκτειρήσας διαφυλάττης	οἰκτειρήσας διαφυλάττοις	οἰκτηρήσας διαφυλάττης
19 νοητῶν πολεμίων	νοητῶν καὶ αἰσθητῶν πολεμίων	νοητῶν πολεμίων
20 αἰχμαλωτίζειν	αἰχμαλωτίζει	αἰχμαλωτίζειν
21 αἰσθητῶν	αἰσθητῶν	ἔσθητῶν
22 ἔστι	ἔστι	ἔστιν
29-30 καὶ ἡ τμήη καὶ τὸ βασίλειον νῦν καὶ εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας	καὶ τὸ κράτος νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας	καὶ ἡ τμήη καὶ τὸ βασίλειον νῦν καὶ εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας

Pluribus locis unus aut uterque liber manuscriptus meliores, ut videtur, lectiones praebet quam liber typis descriptus. Itaque codicibus collatis textum, quem J.-P. Migne imprimendum curavit, sic⁶ corrigendum esse puto:

Textus in Patrologia
excussus

Textus ex codicibus
correctus

1273

3-4. τὰ τοῦ μάρτυρος... θαύματα
18-20 πάλιν, ὧν ἔγνωμεν καὶ ἠκού-
σαμεν, μνημονεῦσαι προθώ-
μεθα, μήκος ἄφατον τῆ
γραφή περιθῆσομεν

20-22 Ἐν ᾧ γὰρ τὰ παρελθόντα
συντάττομεν, καταλαμβάνουσιν
ἐφ' ἑκάστης ἀνδραγαθῆματα

+ 23-24 ... εἰ καὶ διὰ βίου παντὸς
ἡμεῖς τε καὶ οἱ μεθ' ἡμᾶς
συγγράφειν ἐλοίμεθα

40-41 ἐν εἰρήνῃ πλατεῖα, καὶ
βαρβαρικῆς δμῆς μηδὲως
μηδαμοῦ τηνικαῦτα κατηχου-
μένης

1276

8-9 ὁ μὲν ἄργυρος χαυθεῖς τῷ
πυρὶ ἦν ἅπας ἐπὶ ἐδάφους
ὡς ὕδωρ

1277

1-2 /τὸ δὲ .../ καθεισθήκει
... εἰς τὸ μὴ νυκτῶν ὑπ'
ἄγνοίας κινδυνεῦσαι τὴν
πάλιν

τὰ τοῦ μάρτυρος ... θαυμάσια
πάλιν, εἰ παντῶν, ὧν ἔγνωμεν
καὶ ἠκούσαμεν, μνημονεῦσαι προ-
θώμεθα, μήκος ἄφατον τῆ γραφῆ
περιθῆσομεν

Ἐν ᾧ γὰρ τὰ παρελθόντα συντάτ-
τομεν, ἕτερα πάλιν ἐπι καταλαμ-
βάνουσιν ἐφ' ἑκάστης ἀνδραγα-
θῆματα

... εἰ καὶ διὰ βίου παντὸς
ἡμεῖς τε καὶ οἱ μεθ' ἡμᾶς
συγγράφειν ἐλοίμεθα

ἐν εἰρήνῃ πλατεῖα, καὶ
βαρβαρικῆς δμῆς μηδὲως
μηδαμοῦ τηνικαῦτα κατακου-
μένης

ὁ μὲν ἄργυρος λυθεῖς τῷ
πυρὶ ἦν ἅπας ἐπὶ ἐδάφους
ὡς ὕδωρ

/τὸ δὲ .../ καθεισθήκει
... εἰς τὸ μὴ νυκτὸς ὑπ'
ἄγνοίας κινδυνεῦσαι τὴν
πάλιν

Textus in Patrologia
excussus

Textus ex codicibus
correctus

1277

+ 6-8 ... καθορῶσιν ἐπὶ τὸ πεδῖον
τοῦ σεβασμῶου ναοῦ τοῦ χριστο-
φῶρου μάρτυρος Ματρῶνης πληθὺν
βαρβαρικὴν ...

... καθορῶσιν ἐπὶ τὸ πεδῖον
τοῦ σεβασμῶου ναοῦ τῆς χριστο-
φῶρου μάρτυρος Ματρῶνης πληθὺν
βαρβαρικὴν

11-13 Οὐ γὰρ ἂν οὕτως ἀθρόω πῶλει
τηλικαύτη προσέβαλλον, εἰ μὴ
ῥώμη καὶ θάρσει τῶν πῶποτε κατ'
αὐτοῦς στρατευσαμένων διενη-
νοχότες ἐτύγχανον

Οὐ γὰρ ἂν οὕτως ἀθρόον πῶλει
τηλικαύτη προσέβαλλον, εἰ μὴ
ῥώμη καὶ θάρσει τῶν πῶποτε κατ'
αὐτοῦς στρατευσαμένων διενη-
νοχότες ἐτύγχανον

42-44 ... τὰς ἡμετέρας φυχὰς εἰς τὸν
αὐτοῦ πῶθον ἀναφλέξειε τῆς
πατρικῆς ὥσπερ ἀντιλήψεως ἀνα-
μιμνησκομένην ἐκαστοτε

... τὰς ἡμετέρας φυχὰς εἰς τὸν
αὐτοῦ πῶθον ἀναφλέξειε τῆς
πατρικῆς ὥσπερ ἀντιλήψεως ἀνα-
μιμνησκομένης ἐκαστοτε

1280

+ 8 ... τὸ πύρ ἐσβέσθη, καὶ οὐδὲν
τῶν ἐντεῦθεν ἀπώλε

τὸ πύρ ἐσβέσθη, καὶ οὐδὲν
τῶν ἐντεῦθεν ἀπώλετο

18-20 Ὡς δὲ κατεθορυβήθησαν οἱ ἐν τῷ
ναῷ τῆ βοῆ καὶ τῶν ἐν χερσὶ
κατημέλησε, λέγει αὐτοῖς ὁ θαυ-
μάσιος ἐκεῖνος ἀνὴρ

Ὡς δὲ κατεθορυβήθησαν οἱ ἐν τῷ
ναῷ τῆ βοῆ καὶ τῶν ἐν χερσὶ
κατημέλησαν, λέγει αὐτοῖς ὁ θαυ-
μάσιος ἐκεῖνος ἀνὴρ

23-25 ... τὴν νῦν βοὴν οὐκ οἶδατ' ὅ-
θεν γεγενημένην εἰκότως διὰ τὴν
πρόληψιν βαρβάρων εἶναι νομι-
ζετε

... τὴν νῦν βοὴν οὐκ οἶδα ὅ-
θεν γεγενημένην εἰκότως διὰ τὴν
πρόληψιν βαρβάρων εἶναι νομι-
ζετε

38-39 ... μηνύσας κατ' ἀληθῆς τῆς
οἷης προσποιήσεως

... μηνύσας τἀληθῆς τῆς
οἷης προσποιήσεως

Textus in Patrologia

Textus ex codicibus

excussus

correctus

1281

7-8 ... ἐδιδάχθησαν οἱ πολέμιοι,
τῶν κυλῶν καταθρασυνθέντες
ἐπιδραμεῦν

... ἐδιδάχθησαν οἱ πολέμιοι μεχρὶς
αὐτῶν τῶν κυλῶν καταθρασυνθέντες
ἐπιδραμεῦν

9-11 ... τὸ κἄν τοῦ πολέμου κατ-
δρθωσε , πρῶτον μὲν ὡς τὸν
ναὸν αὐτοῦ συνδέασα τοὺς
τῆς πόλεως ...

... τὸ κἄν τοῦ πολέμου κατ-
δρθωσεν, πρῶτον μὲν εἰς τὸν
ναὸν αὐτοῦ συνδέασα τοὺς
τῆς πόλεως ...

10,15 ... πρῶτον μὲν ... εἰτά τε

... πρῶτον μὲν ... εἰτα δὲ

32-33 ... χωρὶς συνδήσεως τὸ
γενησόμενον προεφήτευσεν

... χωρὶς συνειδήσεως τὸ
γενησόμενον προεφήτευσεν

33-34 ὁ ἀνὴρ ἀκουσας τὰ συμβάντα
τῆ πόλει ὑμνησε τῷ θεῷ καὶ
τῷ ἀθλοφύρῳ

ὁ ἀνὴρ ἀκουσας τὰ συμβάντα
τῆ πόλει ὑμνησε τὸν θεὸν καὶ
τὸν ἀθλοφύρον

36-38 ὁ παντοκράτωρ, ὁ τῶν κρυφύ-
ων γνώστης, καὶ τῶν ἀδελῶν
ἐπιστημῶν, ὁ ἀνεξιχνύαστος
ἐν εὐεργεσίαις, ἀκατάληπτος
ἐν φιλανθρωπίᾳ

ὁ παντοκράτωρ, ὁ τῶν κρυφύ-
ων γνώστης, καὶ τῶν ἀδελῶν
ἐπιστημῶν, ὁ ἀνεξιχνύαστος
ἐν εὐεργεσίαις, καὶ ἀκατάληπτος
ἐν φιλανθρωπίᾳ

1284

8 ... ἡ προσφορὰ τοῦ λόγου

... ἡ προσφορὰ τοῦ λόγου

Locis signo + notatis iam Octobris tomus IV

/p. 137-142/ in Actis Sanctorum easdem lectiones praebuerat,
quas ego supra proposui.

Sine appendiculam adiciam supra scriptis. Capita
XIII-XV libri primi Miraculorum S. Demetrii describunt primam
obsidionem Avaroslaviam Thessalonicae mense Septembri a. 586
/vel 597 ??/ factam. Compluribus locis huius narrationis codex Pa-

risinus Gr. 1517 plenior et integrior textum continet, quam editiones praebent. Duo exempla affero:

Textus Patrologiae
col.1292, v.11-15 /cap.XIII § 115 med./

Τὸν δὲ ἄφατον φόβον τῆ πάλει τότε
περιεποίησε καὶ τὸ πρῶτως ἰδεῖν φά-
λαγγα βαρβαρικὴν· οὐδέπω γὰρ οὕτω
πλησὺν ὤφθησαν ποτε περικαθύσαν-
τες οἱ πολέμιοι τῶν πολιτῶν καὶ
τῆς θέας αὐτῶν πλὴν τῶν ἐν στρατιω-
τικοῦς τεταγμένων καταλόγους

col.1300, v.18-20 /cap.XIV § 125 fin./

τὰς χελῶνας τῆ ἔξω τεύχει προσφύ-
σαντες, μύχλους καὶ ἀξύνας ἀμέτρως
περιέτρουσαν αὐτοῦ τὰ θεμέλια

Textus codicis Par. Gr. 1517
/Differentias orthographicas
neglego/

Τὸν δὲ ἄφατον φόβον τῆ πάλει
τότε περιεποίησε καὶ τὸ πρῶτως
ἰδεῖν φάλαγγα βαρβαρικὴν· οὐδέπω
γὰρ οὕτω πλησὺν ὤφθησαν ποτε
περικαθύσαντες οἱ πολέμιοι
καὶ ἀγνώτες ἦσαν οἱ κολλοὶ τῶν
πολιτῶν καὶ τῆς θέας αὐτῶν πλὴν
τῶν ἐν στρατιωτικοῦς τεταγμένων
λόγους καὶ τῶν ἄλλως πως ἐπι-
σθέντων μακρὰν του τῆς πόλεως
ὀκλιτικῶς αὐτοῦς παρατάττεσθαι

τὰς χελῶνας τῆ ἔξω τεύχει προσ-
φύοντες μύχλους καὶ ἀξύνας ἀμέ-
τρως περιετέτρων αὐτοῦ τὰ θεμέ-
λια· ἦσαν γὰρ αὐταὶ τῶν χιλιῶν
πλείους οἷμαι τῆ ἀριθμῆ

F.k.: Csukás István JATE BTK dékánja

Példányszám: 650

Méret: B/5

Engedélyszám: 49265

427/78.

Fv.: Lengyel Gábor

ACTA UNIVERSITATIS DE ATTILA JÓZSEF NOMINATAE
ACTA ANTIQVA ET ARCHAEOLOGICA

I—XV, XVIII = Minora opera ad philologiam classicam et
archaeologiam . pertinentia I—XVI

XVI, XVII, XIX, XX = Opuscula Byzantina I—IV

- I. De vita operibusque Ladislai de Macedonia
scripserunt I.K. HORVÁTH et K.E.OBERMAYER. Szegedini 1958.
- II. Testimonia de Mimnermi vita et carminibus, collegit, disposuit
S.SZÁDECZKY-KARDOSS. Szegedini 1959 /impressio nova: 1970/.
- III. L. BERNABO BREA, Odysseus nyomában Aiolos birodalmának földjén.
Szeged, 1960.
- IV. P.LAKATOS, Beiträge zur Verbreitung der ägyptischen Kulte in
Pannonien. Szeged, 1961.
- V. Gy.GAZDAPUSZTAI, Beziehungen zwischen den präskythischen Kultu-
ren des Karpatenbeckens und des Nordkavkasus /Beiträge zum
sogenannten Kimmerierproblem/. Szeged, 1963.
- VI. KURUCZ Ferenc, Luxorius költeményei latinul és magyarul. Gon-
dozta és ellenőrizte HORVÁTH István Károly, Szeged, 1963.
- VII. Orationes Ladislai de Macedonia edidit I.K.HORVÁTH.
Textum translationum Germanicarum recensuit L.VALACZKAI,
Szeged, 1964.
- VIII. Hauptprobleme der Vorgeschichte der ungarischen Tiefebene /Ar-
chäologische Konferenz, Szeged, 1963/. Szeged, 1965.
- IX. B.CZUTH, Die Quellen der Geschichte der Bagauden, Szeged, 1965.
- X. Neuere Ergebnisse der heimischen archäologischen Forschungen
/Archäologische Konferenz, Szeged, 1965/. Szeged, 1966.
- XI. Zur A.Szalkays ungarischen Bearbeitung der Aeneis-Travestie
von Blumauer.I. Der ungedruckte zweite und dritte Teil der
Aeneis-Parodie von Szalkay herausgegeben von Mária BÁNKI-
-HORVÁTH geb. BORBÉLY mit einem Vorwort von Samuel SZÁ-
DECZKY-KARDOSS. Szeged, 1967.

- XII. A. GAZDAPUSZTAI, Gy. GAZDAPUSZTAI, Gy. FARKAS, P. LIPTÁK, J. MATOLCSI, Das bronzezeitliche Gräberfeld von Battonya, Szeged, 1968.
- XIII. J. HARMATTA, Studies in the History and Language of the Sarmatians. Szeged, 1970.
- XIV. Neuere Ergebnisse der Ur- und Frühgeschichtsforschung der mitteldonauländischen Tiefebene /Archäologische Konferenz, Szeged, 1969/. Szeged, 1971.
- XV. D. GÁSPÁR, Spätromische Kästchenbeschläge in Pannonien, mit einem Vorwort von A. MÓCSY, Szeged, 1971.
- XVI. S. SZÁDECZKY-KARDOSS, Ein Versuch zur Sammlung und chronologischen Anordnung der griechischen Quellen der Awarengeschichte nebst einer Auswahl von anderssprachigen Quellen. Mitarbeiterin des Buches T. OLAJOS. Szeged, 1972.
- XVII. P. LAKATOS, Quellenbuch zur Geschichte der Gepiden. Mit einem Vorwort von S. SZÁDECZKY-KARDOSS. Szeged, 1973.
- XVIII. I. TAR, Über die Anfänge der römischen Lyrik. Szeged, 1975.
- XIX. Ferenc MAKK, Traduction et commentaire de l'homélie écrite probablement par Théodore le Syncelle sur le siège de Constantinople en 626. Avec une préface de S. SZÁDECZKY-KARDOSS. Appendice: Analecta Avarica de L. Sternbach. Szeged, 1975.
- XX. István FODOR, Altungarn, Bulgarotürken und Ostslawen in Südrussland /Archäologische Beiträge/. Mit einem Vorwort von Samuel SZÁDECZKY-KARDOSS. Szeged, 1977.

